De Anima (Latin)

Tertullian (c. AD 155–220)

SermonIndex.net / Church Fathers

Sections 1 to 30

X. De Anima

De solo censu animae congressus Hermogeni, quatenus et istum ex materiae potius suggestu quam ex dei flatu constitisse praesumpsit, nunc ad reliquas conuersus quaestiones plurimum uidebor cum philosophis dimicaturus. etiam in carcere Socratis de animae statu uelitatum est. nescio iam hoc primum, an opportuno in tempore magisterii, etsi nihil de loco interest. quid enim liquido saperet anima tunc Socratis, iam sacro nauigio regresso, iam cicutis damnationis exhaustis, iam morte praesente utique consternata ad aliquem motum, secundum naturam, aut externata, si non secundum naturam? quamuis enim placida atque tranquilla, quam nec coniugis fletus statim uiduae nec liberorum conspectus exinde pupillorum lege pietatis inflexerat, uel in hoc tamen mota, ne moueretur, ipsa constantia concussa est aduersus inconstantiae concussionem. quid autem aliud saperet uir quilibet iniuria damnatus praeter iniuriae solamen? nedum philosophus, gloriae animal, cui nec consolanda est iniuria, sed potius insultanda. denique post sententiam obuiae coniugi et muliebriter inclamanti: iniuste damnatus es Socrates! iam et de gratulatione responderat: uolebas autem iuste? quo nihil mirandum, si et in carcere inuiscatas Anyti et Meliti palmas gestit infringere ipsa morte coram immortalitatem uindicans animae necessaria praesumptione ad iniuriae frustrationem. adeo omnis illa tunc sapientia Socratis de industria uenerat consultae aequanimitatis, non de fiducia compertae ueritatis. cui enim ueritas comperta sine deo? cui deus cognitus sine Christo? cui Christus exploratus sine spiritu sancto? cui spiritus sanctus accommodatus sine fidei sacramento? sane Socrates facilius diuerso spiritu agebatur. siquidem aiunt daemonium illi a puero adhaesisse, pessimum reuera paedagogum, etsi post deos et cum deis daemonia deputantur penes poetas et philosophos. nondum enim Christianae potestatis documenta processerant, quae uim istam perniciosissimam nec umquam bonam atquin omnis erroris artificem, \’ omnis ueritatis auocatricem sola traducit. quodsi idcirco sapientissimus Socrates secundum Pythii quoque daemonis suffragium scilicet negotium nauantis socio suo, quanto dignior atque constantior Christianae sapientiae adsertio, cuius adflatui tota uis daemonum cedit? haec sapientia de schola caeli deos quidem saeculi negare liberior, quae

nullum Aesculapio gallinaceum reddi iubens praeuaricetur nec noua inferens daemonia, sed uetera depellens nec adulescentiam uitians, sed omni bono pudoris informans ideoque non unius urbis, sed uniuersi orbis iniquam sententiam sustinens pro nomine ueritatis tanto scilicet perosioris quanto plenioris, ut et mortem non de poculo per habitum iocunditatis absorbeat, sed de patibulo et uiuicomburio per omne ingenium crudelitatis exhauriat: interea in isto tenebrosiore carcere saeculi inter suos Cebetas et suos Phaedonas, si quid de anima examinandum est, ad dei regulas diriget. certe nullum alium potiorem animae demonstratorem habemus quam auctorem. a deo discas quod a deo habeas, aut nec ab alio, si nec a deo. quis enim reuelabit quod deus texit? unde sciscitandum est? unde et ignorare tutissimum est. praestat per deum nescire, quia non reuelauerit, quam per hominem scire, quia ipse praesumpserit.

Plane non negabimus aliquando philosophos iuxta nostra sensisse. testimonium est ueritatis euentus ipsius. nonnumquam et in procella confusis uestigiis caeli et freti aliqui portus offenditur prospero errore, nonnumquam et in tenebris aditus quidam et exitus deprehenduntur caeca felicitate. sed et natura pleraque suggeruntur quasi de publico sensu, quo animam deus dotare dignatus est. hunc nacta philosophia ad gloriam propriae artis inflauit prae studio (non mirum si istud ita dixerim) eloquii quiduis struere atque destruere eruditi magisque dicendo persuadentis quam docendo. formas rebus imponit, eas nunc peraequat, nunc priuat, de certis incerta praeiudicat, prouocat ad exempla, quasi comparanda sint omnia, omnia praescribit, proprietatibus etiam inter similia diuersis, nihil diuinae licentiae seruat, leges naturae opiniones suas facit: ferrem, si naturalis ipsa, ut compos naturae de condicionis consortio probaretur. uisa est quidem sibi et ex sacris, quas putant, litteris hausisse, quia plerosque auctores etiam deos existimauit antiquitas, nedum diuos, ut Mercurium Aegyptium, cui praecipue Plato adsueuit, ut Silenum Phrygem, cui a pastoribus perducto ingentes aures suas Midas tradidit, ut Hermotimum, cui Clazomenii mortuo templum contulerunt, ut Orpheum, ut Musaeum, ut Pherecydem Pythagorae magistrum. quid autem, si philosophi etiam illa incursauerunt, quae penes nos apocryphorum confessione damnantur, certos nihil recipiendum quod non conspiret germanae et ipso iam aeuo pronatae propheticae paraturae, quando et pseudoprophetarum meminerimus et multo prius apostatarum spirituum, qui huiusmodi quoque ingeniorum calliditate omnem faciem saeculi instruxerint? postremo si etiam ad ipsos prophetas adisse credibile est indagatorem quemque sapientiae ex negotio curiositatis, tamen plus diuersitatis inuenias inter philosophos quam societatis, cum et in ipsa societate diuersitas eorum deprehendatur. siquidem uera quaeque et consonantia prophetis aut aliunde commendant aut aliorsum subornant cum maxima iniuria ueritatis, quam efficiunt aut adiuuari falsis aut patrocinari. hoc itaque commiserit nos et philosophos in ista praesertim materia, quod interdum communes sententias propriis argumentationibus uestiant, contrariis alicubi regulae nostrae, interdum sententias pro-

prias communibus argumentationibus muniant, consentaneis alicubi regulae illorum, ut prope exclusa sit ueritas a philosophia per ueneficia in illa sua, et ideo utroque titulo societatis aduersario ueritatis urgemur et communes sententias ab argumentationibus philosophorum liberare et communes argumentationes a sententiis eorum separare, reuocando quaestiones ad dei litteras, exceptis plane quae sine laqueo alicuius praeiudicii ad simplex testimonium licebit adsumere, quia et ex aemulis nonnumquam testimonium necessarium, si non aemulis prosit. nec ignoro, quanta sit silua materiae istius apud philosophos pro numero etiam ipsorum commentatorum, quot uarietates sententiarum, quot palaestrae opinionum, quot propagines quaestionum, quot implicationes expeditionum. sed et medicinam inspexi, sororem, ut aiunt, philosophiae, sibi quoque hoc negotium uindicantem, quippe ad quam magis animae ratio pertinere uideatur per corporis curam. unde et plurimum sorori refragatur, quod animam quasi coram in domicilio suo tractando magis norit. sed uiderit utriusque praestantiae ambitio. habuit et philosophia libertatem ingenii et medicina necessitatem artificii ad extendendos de anima retractatus; late quaeruntur incerta, latius disputantur praesumpta. quanta difficultas probandi, tanta operositas suadendi, ut merito Heraclitus ille tenebrosus uastiores . caligines animaduertens apud examinatores animae taedio quaestionum pronuntiarit: terminos animae nequaquam inuenies omnem uiam ingrediens. Christiano autem paucis ad scientiam huius rei opus est. nam et certa semper in paucis, et amplius illi quaerere non licet quam quod inueniri licet; infinitas enim quaestiones apostolus prohibet. porro non amplius inueniri licet quam quod a deo discitur; quod autem a deo discitur, totum est.

Atque utinam nullas haereses oportuisset existere, ut probabiles quique emicarent. nihil omnino cum philosophis : super anima quoque experiremur, patriarchis, ut ita dixerim, haereticorum. siquidem et ab apostolo iam tunc philosophia concussio ueritatis prouidebatur; Athenis enim expertus linguatam ciuitatem cum omnes illic sapientiae atque facundiae caupones degustasset, inde concepit praemonitorium illud edictum. perinde enim et animae ratio per philosophatas doctrinas. hominum miscentes aquas uino. alii immortalem negant animam, alii plus quam immortalem adfirmant, alii de substantia, alii de forma, alii de unaquaque dispositione disceptant, hi statum eius aliunde ducunt, hi exitum aliorsum abducunt, prout aut Platonis honor aut Zenonis uigor aut Aristotelis tenor aut Epicuri stupor aut Heracliti maeror aut Empedoclis furor persuaserunt. deliquit, opinor, diuina doctrina ex Iudaea potius quam ex Graecia oriens. errauit et Christus piscatores citius quam sophistam ad praeconium emittens. si qua igitur in hunc modum de nidoribus philosophiae candidum et purum aerem ueritatis infuscant, ea erunt Christianis enubilanda et percutientibus argumentationes originales id est philosophicas et opponentibus definitiones caelestes id est dominicas, ut et illa, quibus ethnici a philosophia capiuntur, destruantur, et haec, quibus fideles ab haeresi concutiuntur, retundantur. una iam congressione decisa aduersus Hermogenem, ut prae-

fati sumus, quia animam ex dei flatu, non ex materia uindicauimus, muniti et illic diuinae determinationis inobscurabili regula — et flauit, inquit, deus flatum uitae in faciem hominis, et factus est homo in animam uiuam, utique ex dei flatu de isto nihil amplius reuoluendum. habet suum titulum et suum haereticum. ceteris hinc exordium inducam.

Post definitionem census quaestionem status patitur. consequens enim est ut ex dei flatu animam professi initium ei deputemus. hoc Plato excludit innatam et infectam animam uolens. et natam autem docemus et factam ex initii consti-. tutione. nec statum errauimus utrumque dicentes, quia scilicet aliud sit natum, aliud factum, utpote illud animalibus competens. differentiae autem sua habendo loca et tempora habent aliquando et passiuitatis commercia. capit itaque et . facturam prouenisse poni, siquidem omne quod quoquo modo accipit esse generatur. nam et factor ipse parens facti potest dici; sic et Plato utitur. igitur, quantum ad fidem nostram, factae nataeue animae. depulsa est philosophi opinio auctoritate prophetiae quoque.

Accerserint Eubulum aliquem et Critolaum et Xenocratem et isto in loco amicum Platonis Aristotelem. fortasse an exstruentur magis ad auferendam animae corpulentiam, si non alios e contrario inspexerint et quidem plures corpus animae uindicantes. nec illos dico solos qui eam de manifestis corporalibus effingunt, ut Hipparchus et Heraclitus ex igni, ut Hippon et Thales ex aqua, ut Empedocles et Critias ex sanguine, ut Epicurus ex atomis, si et atomi corpulentias de coitu suo cogunt, ut Critolaus et Peripatetici eius ex quinta nescio qua substantia, si et illa corpus, quia corpora includit, — sed etiam Stoicos allego, qui spiritum praedicantes animam paene nobiscum, qua proxima inter se flatus et spiritus, tamen corpus animam facile persuadebunt. denique Zeno consitum spiritum definiens animam hoc modo instruit. quo, inquit, digresso animal emoritur, corpus est: consito autem spiritu digresso animal emoritur, ergo consitus spiritus corpus est; consitus autem spiritus anima est, ergo corpus est anima. uult et Cleanthes non solum corporis lineamentis, sed et animae notis similitudinem parentibus in filiis respondere, de speculo scilicet morum et ingeniorum et adfectuum, corporis autem similitudinem et dissimilitudinem capere et animam. itaque corporis similitudini uel dissimilitudini obnoxiam. interim corporalium et incorporalium passiones inter se non communicare. porro et animam compati corpori, cui laeso ictibus uulneribus ulceribus condolescit, et corpus animae, cui adflictae cura angore amore coaegrescit per detrimentum scilicet uigoris cuiusque pudorem et pauorem rubore atque pallore testetur. igitur animam corpus ex corporalium passionum communione. sed et Chrysippus manum ei porrigit constituens corporalia ab incorporalibus derelinqui omnino non posse, quia nec contingantur ab eis (unde et Lucretius: tangere enim et tangi nisi corpus nulla potest res), derelicto autem corpore ab anima hominem affici morte. igitur corpus anima, quae nisi corporalis corpus non derelinqueret, uidetur.

Haec Platonici subtilitate potius quam ueritate conturbant. omne, inquiunt, corpus aut animale sit necesse est aut inanimale. et si quidem inanimale est, extrinsecus mouebitur, si uero\'animale, intrinsecus. anima autem nec extrinsecus mouebitur, ut quae non sit inanimalis, nec intrinsecus, ut quae ipsa potius moueat corpus. itaque non uideri eam corpus, quae non corporalium forma ex aliqua regione moueatur. ad hoc nos mirabimur incongruentiam primo definitionis prouocantis ad ea quae in animam non conueniunt. non enim potest anima animale corpus dici aut inanimale, cum ipsa sit quae aut faciat corpus animale, si adsit, aut inanimale, si absit ab illo. itaque quod facit non potest esse ipsa, ut dicatur animale uel inanimale. anima enim dicitur substantiae suae nomine. quodsi non capit animale corpus dici aut inanimale, quod est anima, quomodo prouocabitur ad animalium et inanimalium corporum formam? dehinc si corporis est moueri extrinsecus ab aliquo, ostendimus autem supra moueri animam et ab alio, cum uaticinatur, cum furit, utique extrinsecus, quia ab alio, merito quod mouebitur extrinsecus ab alio secundum exempli propositionem corpus adagnoscam. iam uero si ab alio moueri corporis est, quanto magis mouere aliud? anima autem mouet corpus, et conatus eius extrinsecus foris parent. ab illa est enim impingi et pedes in incessum et manus in contactum et oculos in conspectum et linguam in effatum, uelut sigillaria motu superficiem intus agitante. unde haec uis incorporali animae, unde uacuae rei solida propellere? sed quomodo diuisi uidentur in homine sensus corporales et intellectuales? corporalium aiunt rerum qualitates, ut terrae, ut ignis, corporalibus sensibus renuntiari, ut tactui, ut uisui, incorporalium uero intellectualibus conueniri, ut benignitatis, ut malignitatis. itaque incorporalem esse animam constat, cuius qualitates non corporalibus, sed intellectualibus sensibus comprehendantur. plane, si non huius definitionis gradum exclusero. ecce enim incorporalia ostendo corporalibus sensibus subici, sonum auditui, colorem conspectui, odorem odoratui, quorum exemplo etiam anima corpori accedit, ne dicas idcirco ea per corporales renuntiari sensus quia corporalibus accedant. igitur si constat incorporalia quoque a corporalibus comprehendi, cur non et anima, quae corporalis, ab incorporalibus renuntietur? certe definitio exclusa sit. de insignioribus argumentationibus erit etiam illa, quod omne corpus corporalibus ali iudicant, animam uero ut incorporalem incorporalibus, sapientiae scilicet studiis. sed nec hic gradus stabit etiam Sorano methodicae medicinae instructissimo auctore respondente animam corporalibus quoque ali, denique deficientem eam cibo plerumque fulciri. quidni? quo adempto in totum dilabitur ex corpore. ita etiam ipse Soranus plenissime super anima commentatus quatuor uoluminibus et cum omnibus philosophorum sententiis expertus corporalem animae substantiam uindicat, etsi illam immortalitate fraudauit. non enim omnium est credere quod Christianorum est. sicut ergo Soranus ipse rebus ostendit animam corporalibus ali, perinde et philosophus exhibeat illam incorporalibus pasci. sed nemo umquam cunctanti de exitu animae mulsam aquam de eloquio Platonis infudit aut micas de minutiloquio Aristotelis infersit? quid autem facient tot ac tantae animae rupicum et barbarorum, quibus alimenta

sapientiae desunt, et tamen indocta prudentia pollent et sine academiis et porticibus Atticis et carceribus Socratis, denique ieiunantes a philosophia nihilominus uiuunt? non enim substantiae ipsi alimenta proficiunt studiorum uel disciplinae, quia nec opimiorem animam efficiunt, sed ornatiorem. bene autem quod et artes Stoici corporales affirmant. adeo sic quoque anima corporalis, si et artibus ali creditur. sed enormis intentio philosophiae solet plerumque nec prospicere pro pedibus. sic Thales in puteum. solet et sententias suas non intellegendo ualetudinis corruptelam suspicari. sic Chrysippus ad elleborum. tale aliquid opinor ei accidit, cum duo in unum corpora negauit, alienato a prospectu et recogitatu praegnantum, quae non singula cotidie corpora, sed et bina et terna in unius uteri ambitu perferunt. inuenitur etiam in iure ciuili Graeca quaedam quinionem enixa filiorum, semel omnium mater, unici fetus parens multiplex, unici uteri puerpera numerosa, quae tot stipata corporibus, paene dixerim populo, sextum ipsa corpus fuit. uniuersa condicio testabitur corpora de corporibus processura iam illic esse unde procedunt. secundum sit necesse est quod ex alio est. nihil porro ex alio est nisi dum gignitur; sed tunc duo sunt.

Quantum ad philosophos satis haec, quia quantum ad nostros ex abundanti; quibus corporalitas animae in ipso euangelio relucebit. dolet apud inferos anima cuiusdam et punitur in flamma et cruciatur in lingua et de digito animae felicioris implorat solacium roris. imaginem existimas exitum illum pauperis laetantis et diuitis maerentis? et quid illic Lazari nomen, si non in ueritate res est? sed et si imago credenda est, testimonium erit ueritatis. si enim non haberet anima corpus, non caperet imago animae imaginem corporis, nec mentiretur de corporalibus membris scriptura, si non erant. quid est autem illud quod ad inferna transfertur post diuortium corporis, quod detinetur illic, quod in diem iudicii reseruatur, ad quod et Christus moriendo descendit? puto, ad animas patriarcharum. sed quamobrem, si nihil anima sub terris? nihil enim, si non corpus. incorporalitas enim ab omni genere custodiae libera est, immunis et a poena et a fouella. per quod enim punitur aut fouetur, hoc erit corpus. reddam de isto plenius et opportunius. igitur si quid tormenti siue solacii anima praecerpit in carcere seu diuersorio inferum, in igni uel in sinu Abrahae, probata erit corporalitas animae. incorporalitas enim nihil patitur non habens per quod pati possit, aut si habet, hoc erit corpus. in quantum enim omne corporale passibile est, in tantum quod passibile est corporale est.

Abruptum alioquin et absurdum idcirco quid de corporalium eximere censu quia ceteris corporalibus exemplis non adaequet. et ubi proprietatum priuata discrimina, per quae magnificentia auctoris ex operum eorundem diuersitate signatur, ut sint tam discreta quam paria, tam amica quam et aemula? siquidem et ipsi philosophi ex contrariis uniuersa constare condicunt secundum amicitiam et inimicitiam Empedoclis. sic igitur etsi corporalia incorporalibus obiacent, ipsa quoque ita inter se differunt, ut differentia species eorum ampliet, non genus mutet, ut sint corporalia, sic multa in dei gloriam, dum uaria, sic uaria, dum diuersa, sic diuersa, dum his alii

qualitatum sensus, alii illis, dum his alia alimenta, alia illis, dum haec inuisibilia, illa uisibilia, dum haec grauia, illa leuia. aiunt enim et idcirco animam incorporalem renuntiandam„ quia digressa ea grauiora efficiantur corpora defunctorum, cum leuiora esse deberent, unius corporis pondere exempto, si anima corpus. quid enim, inquit Soranus, si mare negent corpus, quia extra mare immobilis et grauis nauis efficitur? quanto ergo ualidius corpus animae, quod tanti postea ponderis corpus leuissima mobilitate circumfert? ceterum est inuisibilis anima et pro condicione corporis sui et pro proprietate substantiae et pro natura etiam eorum quibus inuisibilis esse sortita est. solem noctuae nesciunt oculis: aquilae ita sustinent ut natorum suorum generositatem de pupillarum audacia iudicent; alioquin non educabunt ut degenerem, quem solis radius auerterit. est adeo alteri quid inuisibile, alteri non, quod non ideo incorporale sit quia non ex aequo uis ualet. sol enim corpus, siquidem ignis, sed quod aquila confiteatur, neget noctua, non tamen praeiudicans aquilae. tantundem et animae corpus inuisibile carni, si. forte, spiritui uero uisibile est. sic Iohannes in spiritu dei factus animas martyrum conspicit.

Cum animae corpus asserimus propriae qualitatis et sui generis, iam haec condicio proprietatis de ceteris accidentibus corpulentiae praeiudicabit aut haec adesse ei, quam corpus ostendimus, sed et ipsa sui generis pro corporis proprietate, aut etsi non adsint, hoc esse proprietatis, non adesse corpori animae quae corporibus ceteris adsint. et tamen non inconstanter profitebimur sollemniora quaeque et omnimodo debita corpulentiae adesse animae quoque, ut habitum, ut terminum, ut illud trifariam distantiuum, longitudinem dico et latitudinem et sublimitatem, quibus metantur corpora philosophi. quid nunc quod et effigiem animae damus? Platone nolente, quasi periclitetur de animae immortalitate. omne enim effigiatum compositum et structile affirmat: dissolubile autem omne compositicium et structile; sed animam immortalem, igitur indissolubilem, qua immortalem et ineffigiatam, qua indissolubilem. ceterum compositiciam et structilem, si effigiatam; tamquam alio eam modo effigians intellectualibus formis, pulchram iustitia et disciplinis philosophiae, deformem uero contrariis artibus. sed nos corporales quoque illi inscribimus lineas, non tantum ex fiducia corporalitatis per aestimationem, uerum et ex constantia gratiae per reuelationem. nam quia spiritalia charismata agnoscimus, post Iohannem quoque prophetiam meruimus consequi. est hodie soror apud nos reuelationum charismata sortita, quas in ecclesia inter dominica sollemnia per ecstasin in spiritu patitur; conuersatur cum angelis, aliquando etiam cum domino, et uidet et audit sacramenta, et quorundam corda dinoscit et medicinas desiderantibus submittit. iam uero prout scripturae leguntur aut psalmi canuntur aut allocutiones proferuntur aut petitiones delegantur, ita inde materiae uisionibus subministrantur. forte nescio quid de anima disserueramus, cum ea soror in spiritu esset. post transacta sollemnia dimissa plebe, quo usu solet nobis renuntiare qquae uiderit (nam et diligentissime digeruntur, ut etiam probentur), inter cetera, inquit, ostensa est mihi anima corporaliter, et spiritus uidebatur, sed

non inanis et uacuae qualitatis, immo quae etiam teneri repromitteret, tenera et lucida et aerii coloris et forma per omnia humana. haec uisio est, deus testis et apostolus charismatum in ecclesia futurorum idoneus sponsor: tu nec si res ipsa de singulis persuaserit,. credas? si enim corpus anima, sine dubio ** inter illa quae supra sumus professi. perinde et coloris proprietas omni corpori adhaeret. quem igitur alium animae aestimabis colorem quam aerium ac lucidum? non ut aer sit ipsa substantia eius, etsi hoc Aenesidemo uisum est et Anaximeni, puto secundum quosdam et Heraclito, nec ut lumen, etsi hoc placuit Pontico Heraclidi. nam et cerauniis gemmis non ideo substantia ignita est, quod coruscent rutilato rubore, nec berullis ideo aquosa materia est quod fluctuent colato nitore. quanta enim et alia color sociat, natura dissociat? sed quoniam omne tenue atque perlucidum aeris aemulum est, hoc erit anima, qua flatus est et spiritus tradux, siquidem prae ipsa tenuitatis subtilitate de fide corporalitatis periclitatur. sic et effigiem de sensu iam tuo concipe non aliam animae humanae deputandam praeter humanam, et quidem eius corporis quod unaquaeque circumtulit. hoc nos sapere interim primordii contemplatio inducat. recogita enim, cum deus flasset in faciem hominis flatum uitae, et factus esset homo in animam uiuam, totum utique per faciem statim flatum illum in interiora transmissum et per uniuersaj corporis spatia diffusum simulque diuina aspiratione densatum omni intus linea expressum esse, quam densatus impleuerat, et uelut in forma gelasse. inde igitur et corpulentia animae ex densatione solidata est et effigies ex ex- . pressione formata. hic erit homo interior, alius exterior, dupliciter unus; habens et ille oculos et aures suas, quibus Paulus dominum audire et uidere debuerat, habens et ceteros artus, per quos et in cogitatibus utitur et in somniis fungitur. sic et diuiti apud inferos lingua est, et pauperi digitus, et sinus Abrahae. per has lineas . et animae martyrum sub altari intelleguntur. a primordio enim in Adam concreta et configurata corpori anima, ut totius substantiae, ita et condicionis istius semen effecit.

Pertinet ad statum fidei simplicem animam determinare secundum Platonem, id est uniformem, dumtaxat substantiae nomine. uiderint artes et disciplinae, uiderint et haereses. quidam enim uolunt aliam illi substantiam naturalem inesse spiritum, quasi aliud sit uiuere, quod uenit ab anima, aliud spirare, quod fiat a spiritu. nam et animalibus non omnibus utrumque adesse. pleraque enim uiuere solummodo, non etiam spirare, eo quod non habeant organa spiritus, pulmones et arterias. quale est autem in examinatione humanae animae culicis atque formicae argumenta respicere, quando et uitalia pro cuiusque generis dispositione omnibus propria animalibus temperauerit artifex deus, ut nulla inde coniectura captanda sit? nam neque homo, si pulmonibus et arteriis structus est, idcirco aliunde spirabit, aliunde uiuet, neque formica, si membris huiusmodi caret, idcirco. negabitur spirare, quasi solummodo uiuens. cui uero tantum patuit in dei opera, ut alicui haec deesse praesumpserit? Herophilus ille medicus aut lanius, qui sexcentos exsecuit, ut naturam scrutaretur, qui hominem . odiit, ut nosset, nescio an omnia interna

eius liquido explorarit, ipsa morte mutante quae uixerant, et morte non simplici, sed ipsa inter artificia exsectionis errante. philosophi pro certo renuntiauerunt culicibus et formicis et tineis deesse pulmones et arterias. dic mihi, inspector curiosissime, oculos habent ad uidendum? atquin et pergunt quo uolunt et uitant et appetunt quae uidendo sciunt: designa oculos, denota pupulas. sed et exedunt tineae: demonstra mandibulas, deprome genuinos. sed et personant culices, ne in tenebris quidem aurium caeci: tubam pariter et hiantiam oris illius ostende. quoduis animal unius licet puncti aliquo alatur necesse est: exhibe pabuli transmittendi, decoquendi defaecandique membra. quid ergo dicemus? si per haec uiuitur, erunt haec in omnibus utique quae uiuent, etsi non uidentur, etsi non apprehenduntur pro mediocritate. hoc magis credas, si deum recogites tantum artificem in modicis quantum et in maximis. si uero non putas capere tam minuta corpuscula dei ingenium, sic quoque magnificentiam eius agnoscas, quod modicis animalibus sine necessariis membris nihilominus uiuere instruxerit saluo etiam uisu sine oculis et esu sine denticulis et digestu sine alueis, quemadmodum et incedunt quaedam sine pedibus manante impetu, quod angues, et insurgente conatu, quod uermes, et spumante reptatu, quod limaces. ita et spirari cur non putes sine pulmonum follibus et sine fistulis arteriarum, ut pro magno amplectaris argumento idcirco animae humanae spiritum accedere, quia sint quae spiritu careant, et idcirco ea spiritu carere, quia de flaturalibus artibus structa non sint? uiuere sine spiritu existimas aliquid, spirare sine pulmonibus non putas? quid est, oro te, spirare? flatum, opinor, ex se-. metipso agere. quid est non uiuere? flatum, opinor, ex semetipso non agere. hoc enim respondere debebo, si non idem est spirare quod uiuere. sed mortui erit non agere flatum: ergo uiuentis est agere flatum. sed et spirantis est agere flatum: ergo et spirare uiuentis est. utrumque si sine anima decurrere potuisset, non fuisset animae spirare, sed solummodo uiuere. at enim uiuere spirare est et spirare uiuere est. ergo totum hoc et spirare et uiuere eius est cuius et uiuere, id est animae. denique si separas spiritum et animam, separa et opera. agant in discreto aliquid ambo, seorsum anima, seorsum spiritus; anima sine spiritu uiuat, spiritus sine anima spiret; alterum relinquat corpora, alterum remaneat, mors et \'uita conueniant. si enim duo sunt anima et spiritus, diuidi possunt, ut diuisione eorum alterius discedentis, alterius inmanentis, mortis et uitae concursus eueniat. sed nullo modo eueniet: ergo duo non erunt, quae diuidi non possunt, quae diuidi possent, si duo fuissent. sed licet et duo esse concreta. sed non erunt concreta, si aliud est uiuere, aliud spirare. distinguunt substantias opera. et quanto nunc firmius est ut unum credas, cum distantiam non das ut ipsa sit anima spiritus, dum ipsius est spirare cuius et uiuere? quid enim, si diem aliud haberi uelis, aliud lucem, quae accedat diei, cum dies ipsa lux sit? plane erunt et alia genera lucis, ut ex ignium ministerio. erunt enim et aliae spiritus species, ut ex deo, ut ex diabolo. ita cum de anima et spiritu agitur, ipsa erit anima spiritus, sicut ipsa dies lux. ipsum est enim quid per quod est quid.

Sed ut animam spiritum dicam, praesentis quaestionis ratio compellit, quia spirare alii substantiae adscribitur. hoc dum animae uindicamus, quam uniformem et simplicem agnoscimus, spiritum necesse est certa condicione dicamus, non status nomine, sed actus, nec substantiae titulo, sed operae, quia spirat, non quia spiritus proprie est. nam et flare spirare est. ita et animam, quam flatum ex proprietate defendimus, spiritum nunc ex necessitate pronuntiamus. ceterum aduersus Hermogenem, qui eam ex materia, non ex dei flatu contendit, flatum proprie tuemur. ille enim aduersus ipsius scripturae fidem flatum in spiritum uertit, ut, dum incredibile est spiritum dei in delictum et mox in iudicium deuenire, ex materia potius anima credatur quam ex dei spiritu. idcirco nos et illic flatum eam defendimus, non spiritum, secundum scripturam et secundum spiritus distinctionem, et hic spiritum ingratis pronuntiamus secundum spirandi et flandi communionem. illic de substantia quaestio est; spirare enim substantiae actus est. nec diutius de isto, nisi propter haereticos, qui nescio quod spiritale semen infulciunt animae de Sophiae matris occulta liberalitate conlatum ignorante factore; cum scriptura factoris magis dei sui conscia nihil amplius promulgauerit quam deum flantem in faciem hominis flatum uitae et hominem factum in animam uiuam, per quam exinde et uiuat et spiret, satis declarata differentia spiritus et animae in sequentibus instrumentis, ipso deo pronuntiante: spiritus ex me prodiuit, et flatum omnem ego feci. et anima enim flatus factus ex spiritu. et rursus: qui dedit flatum populo super terram et spiritum calcantibus eam. primo enim anima id est flatus populo in terra incedenti id est in carne carnaliter agenti, postea spiritus eis qui terram calcant id est opera carnis subigunt, quia et apostolus non primum quod spiritale est, sed quod animale, postea spiritale. nam et si Adam statim prophetauit magnum illud sacramentum in Christum et ecclesiam: hoc nunc os ex ossibus meis et caro ex carne mea; propter hoc relinquet homo patrem et matrem et adglutinabit se mulieri suae, et erunt duo in unam carnem, accidentiam spiritus passus est. cecidit enim ecstasis super illum, sancti spiritus uis operatrix prophetiae. nam et malus spiritus accidens res est. denique Saulem tam dei spiritus postea uertit in alium uirum, id est in propheten, cum dictum est: quid hoc filio Cis? an et Saul in prophetis? quam et malus spiritus postea uertit in alium uirum, in apostatam scilicet. ludam quoque aliquamdiu cum electis deputatum usque ad loculorum officium, etsi iam fraudatorem, traditorem tamen nondum, postea diabolus intrauit. igitur si neque dei neque diaboli spiritus ex natiuitate conseritur animae, solam eam constat ante euentum spiritus utriusque; si solam, et simplicem et uniformem substantiae nomine, atque ita non aliunde spirantem quam ex substantiae suae sorte.

Proinde et animum, siue mens est, NOV apud Graecos, non aliud quid intellegimus quam suggestum animae ingenitum et insitum et natiuitus proprium, quo agit, quo sapit, quem secum habens ex semetipsa se commoueat in semet ipsam, atque ita moueri uideatur ab illo tamquam substantia alia, ut uolunt qui etiam uniuersitatis motatorem animum decernunt, illum deum Socratis, illum Valentini Monogenen

ex patre BVSQV et matre SirHI. quamuis Anaxagorae turbata sententia est! initium enim omnium commentatus animum et uniuersitatis oscillum de illius axe suspendens purumque eum affirmans et simplicem et incommiscibilem, hoc uel maxime titulo segregat ab animae commixtione et tamen eundem alibi animae addicit. hoc etiam Aristoteles denotauit, nescio an sua paratior implere quam aliena inanire. denique et ipse definitionem animi cum differret, interim alterum animi genus pronuntiauit, illum diuinum, quem rursus et impassibilem subostendens abstulit et ipsum a consortio animae. cum enim animam passibilem constet eorum quae sortita est pati, aut per animum et cum animo patietur, si concreta est animo: non poterit animus inpassibilis induci: aut si non per animum -nec cum animo patietur anima, non erit concreta illi, cum quo nihil et qui nihil patitur. porro si nihil per illum et cum illo anima patietur, iam nec sentiet nec sapiet nec mouebitur per illum, ut uolunt. nam et sensus passiones facit Aristoteles. quidni? et sentire enim pati est, quia pati sentire est. proinde et sapere sentire est et moueri sentire est, ita totum pati est. uidemus autem nihil istorum animam experiri ut non et animo deputetur, quia per illum et cum illo transigitur. iam ergo et commiscibilis est animus aduersus Anaxagoran et passibilis aduersus Aristotelen. ceterum si discretio admittitur, ut substantia duae res sint, animus atque anima, alterius erit et passio et sensus et sapor omnis et actus et motus, alterius autem otium et quies et stupor et nulla iam causa, et aut animus uacabit aut anima. quodsi constat ambobus haec omnia reputari, ergo unum erunt utrumque, et Democritus obtinebit differentiam tollens, et quaeretur, quomodo unum utrumque, ex duarum substantiarum confusione an ex unius dispositione. nos autem animum ita dicimus animae concretum, non ut substantia alium, sed ut substantiae officium.

Ad hoc dispicere superest principalitas ubi sit, id est . quid cui praeest, ut cuius principalitas apparuerit, illa sit substantiae massa, id autem, cui massa substantiae praeerit, in officium naturale substantiae deputetur. enimuero quis non animae dabit summam omnem, cuius nomine totius hominis mentio titulata est? quantas animas pasco, ait diues, non ait animos, et animas saluas optat gubernator, non animos, et rusticus in opere, et in proelio miles animam se, non animum, ponere affirmat. cuius nominatiora pericula aut uota sunt, animi an animae? quid autem agere dicuntur moribundi, animum an animam? ipsi postremo philosophi ipsique medici, quamuis de animo quoque disputaturi, faciem tamen operis frontemque materiae de anima unusquisque proscripsit. ut autem et a deo discas, animam semper deus alloquitur, animam conpellat atque aduocat, ut animum sibi aduertat. illam saluam uenit facere Christus, illam perdere in gehennam comminatur, illam pluris fieri uetat, illam et ipse bonus pastor pro pecudibus suis ponit. habes animae principalitatem, habes in illa et substantiae unionem, cuius intellegas instrumentum esse animum, non patrocinium.

Singularis alioquin et simplex et de suo tota est non magis instructilis aliunde quam diuisibilis ex se, quia nec dissolubilis. si enim structilis et dissolubilis, iam non im-

mortalis. itaque quia iam non mortalis, neque dissolubilis neque diuisibilis. nam et diuidi dissolui est et dissolui mori est. diuiditur autem in partes, nunc in duas a Platone, nunc in tres a Zenone, nunc in quinque et in sex a Panaetio, in septem a Sorano, etiam in octo penes Chrysippum, etiam in nouem penes Apollophanem, sed et in duodecim apud quosdam Stoicorum, et in duas amplius apud Posidonium, qui a duobus exorsus titulis, principali, quod aiunt ἡγεμονικὸν, et a rationali, quod aiunt λογικὸν, in decem et septem exinde prosecuit; ita in alias ex aliis species diuidunt animam. huiusmodi autem non tam partes animae habebuntur quam uires et efficaciae et operae, sicut de quibusdam et Aristoteles iudicauit. non enim membra sunt substantiae animalis, sed ingenia, ut motorium, ut actorium, ut cogitatorium, et si qua in hunc modum distinguunt, ut et ipsi illi quinque notissimi sensus, uisus, auditus, gustus, tactus, odoratus. quibus omnibus etsi certa singulis domicilia in corpore determinauerunt, non idcirco haec quoque distributio animae ad animae sectiones pertinebit, quando ne ipsum quidem corpus ita diuidatur in membra ut isti uolunt animam. atquin ex multitudine membrorum unum corpus efficitur, ut concretio sit potius ipsa diuisio. specta portentosissimam Archimedis munificentiam, organum hydraulicum dico, tot membra, tot partes, tot compagines, tot itinera uocum, tot compendia sonorum, tot commercia modorum, tot acies tibiarum, et una moles erunt omnia. sic et spiritus, qui illic de tormento aquae anhelat, non ideo separabitur in partes, quia per partes administratur, substantia quidem solidus, opera uero diuisus. non longe hoc exemplum est a Stratone et Aenesidemo et Heraclito; nam et ipsi unitatem animae tuentur, quae in totum corpus diffusa et ubique ipsa, uelut flatus in calamo per cauernas, ita per sensualia uariis modis emicet, non tam concisa quam dispensata. haec omnia quibus titulis nuncupentur et quibus ex se diuisionibus deriuentur et quibus in corpore metationibus sequestrentur, medici potius cum philosophis considerabunt, nobis pauca conuenient.

Inprimis an sit aliqui summus in anima gradus uitalis et sapientialis, quod Y;Y £ !xovi*ov appellant, id est principale, quia si negetur, totus animae status periclitatur. denique qui negant principale, ipsam prius animam nihil censuerunt. Messenius aliqui Dicaearchus, ex medicis autem Andreas et Asclepiades, ita abstulerunt principale, dum in animo ipso uolunt esse sensus, quorum uindicatur principale. Asclepiades etiam illa argumentatione uectatur, quod pleraque animalia ademptis eis partibus corporis, in quibus plurimum existimatur principale consistere, et insuper uiuant aliquatenus et sapiant nihilominus, ut muscae et uespae et lucustae, si capita decidens, ut caprae et testudines et anguillae, si corda detraxeris; itaque principale non esse, quod si fuisset, amissus cum suis sedibus uigor animae non perseueraret. sed plures et philosophi aduersus Dicaearchum, Plato Strato Epicurus Democritus Empedocles Socrates Aristoteles, et medici aduersus Andrean et Asclepiaden, Herophilus Erasistratus Diocles Hippocrates et ipse Soranus, iamque omnibus plures Christiani, qui apud deum de utroque docemur, et esse principale in anima et certo in corporis recessu consecratum. si enim scruta-

torem et dispectorem cordis deum legimus, si etiam prophetes eius occulta cordis traducendo probatur, si dominus ipse recogitatus cordis in populo praeuenit: quid cogitatis in cordibus uestris nequam? si et Dauid: cor mundum conde in me deus, et Paulus corde ait credi in iustitiam, et Iohannes corde ait suo unumquemque reprehendi, si postremo qui uiderit feminam ad concupiscendum, iam adulterauit in corde, simul utrumque dilucet, et esse principale in anima, quo intentio diuina conueniat, id est uim sapientialem atque uitalem (quod enim sapit, uiuidum est) et in eo thensauro corporis haberi, ad quem deus respicit, ut neque extrinsecus agitari putes principale istud secundum Heraclitum neque per totum corpus uentilari secundum Moschionem neque in capite concludi secundum Platonem neque in uertice potius praesidere secundum Xenocraten neque in cerebro cubare secundum Hippocraten, sed nec circa cerebri fundamentum, ut Herophilus, nec in membranulis, ut Strato et Erasistratus, nec in superciliorum meditullio, ut Strato physicus, nec in tota lorica pectoris, ut Epicurus, sed ** quod et Aegyptii renuntiauerunt, et qui diuinarum litterarum commentatores uidebantur, ut et ille uersus Orphei uel Empedoclis: namque homini sanguis circumcordialis est sensus. etiam Protagoras, etiam Apollodorus et Chrysippus haec sapiunt, ut uel ab istis retusus Asclepiades capras suas quaerat sine corde balantes et muscas suas abigat sine capite uolitantes, et omnes iam sciant se potius sine corde et cerebro uiuere, qui dispositionem animae humanae de condicione bestiarum praeiudicarint.

Est et illud ad fidem pertinens, quod Plato bifariam partitur animam per rationale et inrationale. cui definitioni et nos quidem adplaudimus, sed non ut naturae deputetur utrumque. naturale enim rationale credendum est, quod animae a primordio sit ingenitum, a rationali uidelicet auctore. quid enim non rationale, quod deus iussu quoque ediderit, nedum id quod proprie afflatu suo emiserit? inrationale autem posterius intellegendum est, ut quod acciderit ex serpentis instinctu, ipsum illud transgressionis admissum, atque exinde inoleuerit et coadoleuerit in anima ad instar iam naturalitatis, quia statim in naturae primordio accidit. ceterum cum idem Plato solum rationale dicat ut in anima dei ipsius, si nos etiam inrationale naturae adscripserimus, quam a deo anima nostra sortita est, aeque inrationale de deo erit, utpote naturale, quia naturae deus auctor est. sed enim a diabolo inmissio delicti, inrationale autem omne delictum, igitur a diabolo inrationale, a quo et delictum, extraneum a deo, a quo est inrationale alienum. proinde delicti ** diuersitas horum ex distantia auctorum. proinde cum Plato soli deo segregans rationale duo genera subdiuidit ex inrationali, indignatiuum, quod appellant θυμικόν, et concupiscentiuum, quod uocant ἐπιθυμητικόν, ut illud quidem commune sit nobis et leonibus, istud uero cum muscis, rationale porro cum deo, uideo et de hoc mihi esse retractandum propter ea quae in Christo deprehenduntur. ecce enim tota haec trinitas et in domino, et rationale, quo docet, quo disserit, quo salutis uias sternit, et indignatiuum, quo inuehitur in scribas et Pharisaeos, et concupiscentiuum, quo pascha cum discipulis suis edere concupiscit. igitur apud nos non

semper ex inrationali censenda sunt indignatiuum et concupiscentiuum, quae certi sumus in domino rationaliter decucurrisse. indignabitur deus rationaliter, quibus scilicet debet, et concupiscet deus rationaliter, quae digna sunt ipso. nam et malo indignabitur et bono concupiscet salutem. dat et apostolus nobis concupiscentiam. si quis episcopatum concupiscit, bonum opus concupiscit. sed bonum opus dicens rationalem concupiscentiam ostendit. concedit et indignationem. quidni, quam et ipse suscepit? utinam et praecidantur, inquit, qui uos subuertunt. rationalis est indignatio, quae ex affectu disciplinae est. at cum dicit: fuimus aliquando natura filii irae, inrationale indignatiuum suggillat, quod non sit ex ea natura, quae a deo est, sed ex illa, quam diabolus induxit, dominus et ipse dictus sui ordinis: non potestis duobus dominis seruire, pater et ipse cognominatus: uos ex diabolo patre estis. ne timeas et illi proprietatem naturae alterius adscribere, posterioris et adulterae, quem legis adulterae superseminatorem et frumentariae segetis nocturnum interpolatorem.

Contingit nos illorum etiam quinque sensuum quaestio, quos in primis litteris discimus, quoniam et hinc aliquid haereticis procuratur. uisus est et auditus et odoratus et gustus et tactus. horum fidem Academici durius damnant, secundum quosdam et Heraclitus et Diocles et Empedocles; certe Plato in Timaeo inrationalem pronuntians sensualitatem et opinioni coinplicitam. itaque mendacium uisui obicitur, quod remos in aqua inflexos uel infractos adseuerat aduersus conscientiam integritatis, quod turrem quadrangulatam de longinquo rotundam persuadeat, quod aequalissimam porticum angustiorem in ultimo infamet, quod caelum tanta sublimitate suspensum mari iungat. perinde auditus fallaciae reus, ut cum caeleste murmur putamus et plaustrum est, uel tonitru meditante pro certo de plaustro credimus sonitum. sic et odoratus et gustus arguuntur, siquidem eadem unguenta eademque uina posteriore quoque usu depretiantur. sic et tactus reprehenditur, siquidem eadem pauimenta manibus asperiora, pedibus leuiora creduntur, et in lauacris idem calidae lacus feruentissimus primo, dehinc temperatissimus renuntiatur. adeo, inquiunt, sic quoque fallimur sensibus, dum sententias uertimus. moderantius Stoici non omnem sensum nec semper de mendacio onerant. Epicurei constantius parem omnibus atque perpetuam defendunt ueritatem, sed alia uia. non enim sensum mentiri, sed opinionem. sensum enim pati, non opinari; animam enim opinari. absciderunt et opinionem a sensu et sensum ab anima. et unde opinio, si non a sensu? denique nisi uisus rotundam senserit turrem, nulla opinio rotunditatis. et unde sensus, si non ab anima? denique corpus anima corpus carebit et sensu. ita et sensus ex anima est et opinio ex sensu et anima totum. ceterum optime proponetur esse utique aliquid quod efficiat aliter quid a sensibus renuntiari quam sit in rebus. porro si potest id renuntiari quod non sit in rebus, cur non perinde possit per id renuntiari quod non sit in sensibus, sed in eis rationibus quae interueniant suo nomine? atque adeo licebit eas recognosci. nam ut in aqua remus inflexus uel infractus appareat,

aqua in causa est; denique extra aquam integer uisui remus. teneritas autem substantiae illius, qua speculum ex lumine efficitur, prout icta seu mota est, ita et imaginem uibrans euertit lineam recti. item ut turris habitus eludat, interualli condicio compellit in aperto; aequalitas enim circumfusi aeris pari luce uestiens angulos oblitterat lineas. sic et uniformitas porticus acuitur in fine, dum acies in concluso stipata illic tenuatur, quo et extenditur. sic et caelum mari unitur, ubi uisio absumitur, quae quamdiu uiget, tamdiu diuidit. auditum uero quid aliud decipiet quam sonorum similitudo? et si postea minus spirat unguentum et minus sapit uinum et minus lacus feruet, in omnibus ferme prima uis tota est. ceterum de scabro ac leui merito manus ac pedes tenera scilicet et callosa membra dissentiunt. igitur hoc modo nulla sensuum frustratio causa carebit. quodsi causae fallunt sensus et per sensus opiniones, iam nec in sensibus constituenda fallacia est, qui causas secuntur, nec in opinionibus, quae a sensibus diriguntur sequentibus causas. qui insaniunt, alios in aliis uident, ut Orestes matrem in sorore, et Aiax Ulixen in armento, ut Athamas et Agaue in filiis bestias. oculisne hoc mendacium exprobrabis, an furiis ? qui redundantia fellis amara sunt, amara sunt omnia. num ergo gustui praeuaricationem exprobrabis an ualetudini? omnes itaque sensus euertuntur uel circumueniuntur ad tempus, ut proprietate fallaciae careant. immo iam ne ipsis quidem causis adscribendum est fallaciae elogium. si enim ratione haec accidunt, ratio fallacia perhiberi non meretur. quod sic fieri oportet, mendacium non est. itaque si et ipsae causae infamia liberantur, quanto magis sensus, quibus iam et causae libere praeeunt, cum hinc potissimum et ueritas et fides et integritas sensibus uindicanda sit, quod non aliter renuntient, quam quod illa ratio mandauit, quae efficiat aliter quid a sensibus renuntiari quam sit in rebus. quid agis, Academia procacissima? totum uitae statum euertis, omnem naturae ordinem turbas, ipsius dei prouidentiam excaecas, qui cunctis operibus suis intellegendis colendis dispensandis fruendisque fallaces et mendaces dominos praefecerit sensus. an non istis uniuersa condicio subministratur? an non per istos secunda quoque mundo instructio accessit, tot artes, tot ingenia, tot studia negotia officia commercia remedia consilia solacia uictus cultus ornatusque, omnia? totum uitae saporem condierunt, dum per hos sensus solus omnium homo. animal rationale dinoscitur intellegentiae et scientiae capax, et ipsius Academiae. sed enim Plato, ne quod testimonium sensibus signet, propterea et in Phaedro ex Socratis persona negat se cognoscere posse semet ipsum, ut monet Delphica inscriptio, et in Theaeteto adimit sibi scire atque sentire, et in Phaedro post mortem differt sententiam, ueritatis postumam scilicet; et tamen nondum mortuus philosophabatur. non licet, non licet nobis in dubium sensus istos deuocare, ne et in Christo de fide eorum deliberetur, ne forte dicatur quod falso satanan prospectarit de caelo praecipitatum aut falso uocem patris audierit de ipso testificatam aut deceptus sit, cum Petri socrum tetigit, aut alium postea unguenti senserit spiritum, quod in sepulturam suam acceptauit, alium postea uini saporem, quod in sanguinis sui memoriam consecrauit. sic enim et Marcion

phantasma eum maluit credere totius corporis in illo dedignatus ueritatem. atquin ne in apostolis quidem eius ludificata natura est. fidelis fuit et uisus et auditus in monte, fidelis et gustus uini illius, licet aquae ante, in nuptiis Galilaeae, fidelis et tactus exinde creduli Thomae. recita Iohannis testationem: quod uidimus, inquit, quod audiuimus, oculis nostris uidimus, et manus nostrae contrectauerunt, de sermone uitae. falsa utique testatio, si oculorum et aurium et manuum sensus natura mentitur.

Conuertor ad intellectualium partem, quemadmodum illam Plato a corporalibus separatam haereticis commendauerit agnitionem ante mortem consecutus. ait enim in Phaedone: quid tum erga ipsam prudentiae possessionem? utrumne impedimentum erit corpus, an non, si quis illud socium assumpserit in quaestionem? tale quid dico, habetne ueritatem aliquam uisio et auditio hominibus, an non? an non etiam poetae haec nobis semper obmussant, quod neque audiamus certum neque uideamus? meminerat scilicet et Epicharmi comici: animus cernit, animus audit, reliqua surda et caeca sunt. itaque rursus illum ergo ait supersapere qui mente maxime sapiat, neque uisionem proponens neque ullum eiusmodi sensum trahens animo, sed ipsa mente sincera utens in recogitando ad capiendum sincerum quodque rerum, segressus potissimum ab oculis et auribus et, quod dicendum sit, a toto corpore, ut turbante et non permittente animae possidere ueritatem atque prudentiam, quando communicat. uidemus igitur aduersus sensus corporales aliam portendi paraturam, ut multo idoniorem, uires scilicet animae, intellectum operantes eius ue-. ritatis, cuius res non sint coram nec subiaceant corporalibus sensibus, sed absint longe a communi conscientia in arcano et in superioribus et apud ipsum deum. uult enim Plato esse quasdam substantias inuisibiles, incorporales, supermundiales, diuinas et aeternas, quas appellat ideas, id est formas, exempla et causas naturalium istorum manifestorum et subiacentium corporalibus sensibus, et illas quidem esse ueritates, haec autem imagines earum. relucentne iam haeretica semina Gnosticorum et Valentinianorum? hinc enim arripiunt differentiam corporalium sensuum et intellectualium uirium, quam etiam parabolae decem uirginum adtemperant, ut quinque stultae sensus corporales figurauerint, stultos uidelicet quia deceptui faciles, sapientes autem intellectualium uirium notam expresserint, sapientium scilicet, quia contingentium ueritatem illam arcanam et supernam et apud pleroma constitutam, haereticarum idearum sacramenta. hoc enim sunt et Aeones et genealogiae illorum. itaque et sensum diuidunt ex intellectualibus quidem a spiritali suo semine, sensualibus uero ab animali, quia spiritalia nullo modo capiat, et illius quidem esse inuisibilia, huius uero uisibilia et humilia et temporalia, quae sensu conueniantur in imaginibus constituta. ob haec ergo praestruximus neque animum aliud quid esse quam animae suggestum et structum, neque spiritum extraneum quid quam quod et ipsa per flatum, ceterum accessioni deputandum quod aut deus postea aut diabolus adspirarit. et nunc ad differentiam sensualium et intellectualium non aliud admittimus quam rerum di-

uersitates, corporalium et spiritalium, uisibilium et inuisibilium, publicatarum et arcanarum, quod illae sensui, istae intellectui attribuantur, apud animam tamen et istis et illis obsequio deputatis, quae perinde per corpus corporalia sentiat quemadmodum per animum incorporalia intellegat, saluo eo ut etiam sentiat dum intellegit. non enim et sentire intellegere est et intellegere sentire est? aut quid erit sensus, nisi eius rei quae sentitur intellectus? quid erit intellectus, nisi eius rei quae intellegitur sensus? unde ista tormenta cruciandae simplicitatis et suspendendae ueritatis? quis mihi exhibebit sensum non intellegentem quod sentit aut intellectum non sentientem quod intellegit, ut probet alterum sine altero posse? si corporalia quidem sentiuntur, incorporalia uero intelleguntur, rerum genera diuersa sunt, non domicilia sensus et intellectus, id est non anima et animus. denique a quo sentiuntur corporalia? si ab animo, ergo iam et sensualis est animus, non tantum intellectualis, nam dum intellegit, sentit, quia si non sentit, nec intellegit: si uero ab anima corporalia sentiuntur, iam ergo et intellectualis est uis animae, non tantum sensualis, nam dum sentit, intellegit, quia si non intellegit, nec sentit. perinde a quo intelleguntur incorporalia? si ab animo, ubi erit anima? si ab anima, ubi erit animus? quae enim distant, abesse inuicem debent, cum suis muneribus operantur. putabis quidem abesse animum ab anima, si quando animo ita afficimur ut nesciamus nos uidisse quid uel audisse, quia alibi fuerit animus. adeo contendam immo ipsam animam nec uidisse nec audisse, quia alibi fuerit cum sua ui, id est animo. nam et cum dementit homo, anima dementit non peregrinante, sed conpatiente tunc animo. ceterum animae principaliter casus est. hoc inde firmatur, quod anima digressa nec animus in homine inueniatur; ita illam ubique sequitur, a qua nec in fine subremanet. cum uero sequitur, et addicitur, proinde intellectus animae addicitur quam sequitur animus, cui addicitur intellectus. sit nunc et potior sensu intellectus et potior cognitor sacramentorum, dummodo et ipse propria uis animae, quod et sensus. nihil mea interest, nisi cum idcirco praefertur sensui intellectus, ut ex hoc quoque separatior habeatur quo potior affirmatur. tunc mihi post differentiam etiam praelatio retundenda est peruenturo usque ad potioris dei persuasionem. sed de deo suo quoque campo experiemur cum haereticis. nunc de anima titulus et de intellectu non insidiose praeferendo locus. nam etsi potiora sunt quae intellectu attinguntur ut spiritalia quam quae sensu ut corporalia, rerum erit praelatio, sublimiorum scilicet aduersus humiliores, non intellectus aduersus sensum. quomodo enim praeferatur sensui intellectus, a quo informatur ad cognitionem ueritatum? si enim ueritates per imagines apprehenduntur, id est inuisibilia per uisibilia noscuntur, quia et apostolus nobis scribit: inuisibilia enim eius a conditione mundi de factitamentis intellecta uisuntur, et Plato haereticis: facies occultorum ea quae apparent, et necesse est omnino hunc mundum imaginem quandam esse alterius alicuius, ecquid ibi uidetur intellectus duce uti sensu et auctore et principali fundamento nec sine illo ueritates posse contingi? quomodo ergo potior erit eo per quem est, quo eget, cui debet totum, quod attingit? ita utrumque

concluditur, neque praeferendum sensui intellectum, per quem enim quid constat, inferius ipso est, neque separandum a sensu, per quod enim quid est, cum ipso est.

Sed ne illi quidem praetereundi qui uel modico temporis uiduant animam intellectu. perinde enim uiam sternunt postea inducendi eius sicut et animi, a quo scilicet proueniat intellectus. uolunt infantiam sola anima contineri, qua tantummodo uiuat, non ut pariter sapiat, quia nec omnia sapiant quae uiuant. denique arbores uiuere nec tamen sapere secundum Aristotelen, et si quis alius substantiam animalem in uniuersa communicat. quae apud nos in homine priuata res est, non modo ut dei opus, quod et cetera, sed ut dei flatus, quod haec sola quam dicimus cum omni instructu suo nasci. et si ad arbores prouocamur, amplectemur exemplum, siquidem et illis necdum arbusculis, sed stipitibus adhuc et surculis etiamnunc, simul de scrobibus oriuntur, inest propria uis animae. uerum pro temporis ratione remoratur coalescens et coadolescens robori suo, donec aetas adimpleat habitum, quo natura fungatur. aut unde mox illis et frutices inoculantur et folia formantur et germina inflantur et flosculi inornantur et suci condiuntur, si non in ipsis omnis paratura generis quiescit et partibus promota grandescit? inde igitur et sapiunt unde uiuunt, tam uiuendi quam sapiendi proprietate, et quidem ab infantia et ipsae sua. uideo enim et uitem adhuc teneram et inpuberem intellegentem tamen iam opera sua et uolentem alicui adhaerere, cui innixa et innexa proficiat. denique non expectata rustica disciplina, sine arundine, sine ceruo, si quid attigerit, ultro ambibit, et quidem uiriosius amplexabitur de suo ingenio quam de tuo arbitrio. properat esse secura. uideo et ederas, quantum uelis premas, statim ad superna conari et nullo praeeunte suspendi, quod malint parietibus inuehi textili silua quam humi teri uoluntaria iniuria. contra quibus de aedificio male est, ut crescendo recedunt, ut refugiunt? sentias ramos aliorsum destinatos, et animationem arboris de diuortio parietis intellegas; contenta sua est paruitate, quam ex primordio prouidentissimi fruticis edidicit, timens etiam ruinam. has ego sapientias et scientias arborum cur non contendam? uiuant ut philosophi uolunt, sapiant ut philosophi nolunt, intellegat infantia ligni, quo magis hominis? cuius anima uelut surculus quidam ex matrice Adam in propaginem deducta et genitalibus feminae foueis commendata cum omni sua paratura pullulauit tam intellectu quam et sensu? mentior, si non statim infans, ut uitam uagitu salutauit, hoc ipsum se testatur sensisse atque intellexisse quod natus est, omnes simul ibidem dedicans sensus, et luce uisum et sono auditum et umore gustum et aere odoratum et terra tactum. ita prima illa uox de primis sensuum uocibus et de primis intellectuum pulsibus cogitur. plus est quod de prospectu lacrimabilis uitae quidam augurem incommodorum uocem illam flebilem interpretantur, quo etiam praesciens habenda sit ab ingressu natiuitatis, nedum intellegens. exinde et matrem spiritu probat et nutricem spiritu examinat et gerulam spiritu agnoscit fugiens extranea ubera et recusans ignota cubilia, neminem appetens nisi ex usu. unde illi iudicium nouitatis et moris, si non sapit? unde illi et offendi et demulceri, si non intellegit? mirum satis

ut infantia naturaliter animosa sit non habens animum et naturaliter affectiosa sit non habens intellectum. at enim Christus ex ore lactantium et paruulorum experiendo laudem nec pueritiam nec infantiam hebetes pronuntiauit, quarum altera cum suffragio occurrens testimonium ei potuit offerre, altera pro ipso trucidata utique eum sensit.

Et hic itaque concludimus omnia naturalia animae ut substantiua eius ipsi inesse et cum ipsa procedere atque proficere, ex quo ipsa censetur. sicut et Seneca saepe noster: insita sunt nobis omnium artium et aetatum S\'emina magisterque ex occulto deus producit ingenia, ex seminibus scilicet insitis et occultis per infantiam, quae sunt et intellectus. ex his enim producuntur ingenia. porro et frugum seminibus una generis cuiusque forma est, processus tamen uarii. alia integro statu euadunt, alia etiam meliora respondent, alia degenerant pro condicione caeli et soli, pro ratione operis et curae, pro temporum euentu, pro licentia casuum: ita et animam licebit semine uniformem, fetu multiformem. nam et hic etiam de locis interest. Thebis hebetes et brutos nasci relatum est, Athenis sapiendi dicendique acutissimos; ubi penes Colyttum pueri mense citius elocuntur praecoca lingua. siquidem et Plato in Timaeo Mineruam affirmat, cum urbem illam moliretur, nihil aliud quam regionis naturam prospexisse talia ingenia pollicitam, unde et ipse in Legibus Megillo et Cliniae praecipit condendae ciuitati locum procurare. sed Empedocles causam argutae indolis et obtusae in sanguinis qualitate constituit; perfectum ac profectum de doctrina disciplinaque deducit. tamen uulgata iam res est gentilium proprietatum. comici Phrygas timidos inludunt, Sallustius uanos Mauros et feroces Dalmatas pulsat, mendaces Cretas etiam apostolus inurit. fortasse an et de corpore et de ualetudine aliquid accedat. opimitas sapientiam impedit, exilitas expedit, paralysis mentem prodigit, phthisis seruat. quanto magis de accidentibus habebuntur quae citra corpulentiam et ualentiam uel acuunt uel optundunt. acuunt doctrinae disciplinae artes experientiae negotia studia, obtundunt inscitiae ignauiae desidiae libidines inexperientiae otia uitia; super haec si et aliquae praesunt potestates. enimuero praesunt; secundum nos quidem deus dominus et diabolus aemulus, secundum communem autem opinionem et prouidentiae fatum et necessitas et fortunae et arbitrii libertas. nam haec et philosophi distinguunt, et nos secundum fidem disserenda suo iam uouimus titulo. apparet quanta sint, quae unam animae naturam uarie collocarint, ut uulgo naturae deputentur, quando non species sint, sed sortes naturae et substantiae unius, illius scilicet quam deus in Adam contulit et matricem omnium fecit; atque adeo sortes erunt, non species substantiae unius, ut et uarietas ista moralis, quanta nunc est, tanta non fuerit in ipso principe generis Adam. debuerant enim fuisse haec omnia in illo ut in fonte naturae atque inde cum tota uarietate manasse, si uarietas naturae fuisset.

Quodsi uniformis natura animae ab initio in Adam ante tot ingenia, ergo non multiformis quia uniformis per tot ingenia, nec triformis, ut adhuc trinitas Valentiniana caedatur, quae nec ipsa in Adam recognoscitur. quid enim spiritale in illo? si

quia prophetauit magnum illud sacramentum in Christum et ecclesiam: hoc os ex ossibus meis et caro ex carne mea uocabitur mulier; propterea relinquet homo patrem et matrem et agglutinabitur mulieri suae et erunt duo in carnem unam, hoc postea obuenit, cum in illum deus amentiam immisit, spiritalem uim, qua constat prophetia. si et malum in eo apparuit transgressionis admissum, nec hoc naturale deputandum est, quod instinctu serpentis operatus est, tam non naturale quam nec materiale, quia et materiae fidem iam exclusimus. quodsi nec spiritale nec quod dicitur materiale proprium in illo fuit, et si ex materia, fuisset mali semen, superest ut solum in illo et unicum fuerit naturale quod censetur animale, quod statu simplex et uniforme defendimus. de hoc plane relinquitur quaeri an demutabile debeat credi, quod naturale dicatur. idem enim conuertibilem negant naturam, ut trinitatem suam in singulis proprietatibus figant; quia arbor bona malos non ferat fructus nec mala bonos, et nemo de spinis metat ficus et de tribulis uuas. ergo si ita est, neque de lapidibus filios Abrahae suscitare poterit deus nec genimina uiperarum facere paenitentiae fructus. et errauit apostolus scribens: eratis et uos aliquando tenebrae, et: fuimus et nos aliquando natura filii irae et in his uos quoque fuistis, sed abluti estis. sed numquam discordabunt sententiae sanctae. non dabit enim arbor mala bonos fructus, si non inseratur, et bona malos dabit, si non colatur. et lapides filii Abrahae fient, si in fidem Abrahae formentur. et genimina uiperarum fructum paenitentiae facient, si uenena malignitatis expuerint. haec erit uis diuinae gratiae, potentior utique natura, habens in nobis subiacentem sibi liberam arbitrii potestatem, quod αὐτεξούσιον dicitur; quae cum sit et ipsa naturalis atque mutabilis, quoquo uertitur, natura conuertitur. inesse autem nobis τὸ αὐτεξούσιον naturaliter iam et Marcioni ostendimus et Hermogeni. quid nunc, si naturae condicio sic erit definienda, ut duplex determinetur, natorum et innatorum, factorum et infectorum? atque ita quod natum factumque constiterit, eius natura capiet demutationem; et renasci enim poterit et refici. innatum autem et infectum immobile stabit. quod cum soli deo conpetat, ut soli innato et infecto et idcirco immortali et inconuertibili, absolutum est ceterorum omnium natorum atque factorum conuertibilem et demutabilem esse naturam, ut et, si trinitas animae adscribenda esset, ex mutatione accidentiae, non ex institutione naturae deputaretur.

Cetera animae naturalia iam a nobis audiit Hermogenes cum ipsorum defensione et probatione, per quae dei potius quam materiae propinqua cognoscitur. hic solummodo nominabuntur, ne praeterita uideantur. dedimus enim illi et libertatem arbitrii, ut supra scripsimus, et dominationem rerum et diuinationem interdum, seposita quae per dei gratiam obuenit ex prophetia. itaque iam ab isto dispositionis retractatu recedam, ut ordinem eius expungam. definimus animam dei flatu natam, immortalem, corporalem, effigiatam, substantia simplicem, de suo sapientem, uarie procedentem, liberam arbitrii, accidentiis obnoxiam, per ingenia mutabilem, rationalem, dominatricem, diuinatricem, ex una redundantem. sequitur

nunc ut quomodo ex una redundet consideremus, id est unde et quando et qua ratione sumatur.

Quidam de caelis deuenisse se credunt tanta persuasione, quanta et illuc indubitate regressuros repromittunt, ut Saturninus Menandri Simoniani discipulus induxit, hominem affirmans ab angelis factum primoque opus futtile et inualidum et instabile in terra uermis instar palpitasse, quod consistendi uires deessent, dehinc ex misericordia summae potestatis, ad cuius effigiem nec tamen plene perspectam temere structus fuisset, scintillulam uitae consecutum, quae illud exsuscitarit et erexerit et constantius animarit et post decessum uitae ad matricem relatura sit. sed et Carpocrates tantundem sibi de superioribus uindicat, ut discipuli eius animas suas iam et Christo, nedum apostolis, et peraequent et cum uolunt praeferant, quas perinde de sublimi uirtute. conceperint despectrice mundi potentium principatuum. Apelles sollicitatas refert animas terrenis escis de supercaelestibus sedibus ab igneo angelo, deo Israelis et nostro, qui exinde illis peccatricem circumfinxerit carnem. examen Valentini semen Sophiae infulcit animae, per quod historias atque Milesias Aeonum suorum ex imaginibus uisibilium recognoscunt. doleo bona fide Platonem omnium haereticorum condimentarium factum. illius est enim et in Phaedone quod animae hinc euntes sint illuc, et inde huc. item in Timaeo, quod genimina dei delegata sibi mortalium genitura accepto initio animae immortali mortale ei circumgelauerint corpus; tum quod mundus hic imago sit alterius alicuius. quae omnia ut fidei commendet, et animam retro in superioribus cum deo egisse in eommercio idearum et inde huc transuenire et hic quae retro norit de exemplaribus recensere, nouum elaborauit argumentum, nafofcets avajAvifaet; id est discentias reminiscentias esse. uenientes enim inde huc animas obliuisci eorum in quibus prius fuerint, dehinc ex his uisibilibus edoctas recordari. cum igitur huiusmodi argumento illa insinuentur a Platone, quae haeretici mutuantur, satis haereticos repercutiam, si argumentum Platonis elidam.

Primo quidem obliuionis capacem animam non cedam, quia tantam illi concessit diuinitatem, ut deo adaequetur. innatam eam facit, quod et solum armare potuissem ad testimonium plenae diuinitatis; adicit immortalem, incorruptibilem, incorporalem, quia hoc et deum credidit, inuisibilem, ineffigiabilem, uniformem, principalem, rationalem, intellectualem; quid amplius proscriberet animam, si eam deum nuncuparet? nos autem, qui nihil deo adpendimus, hoc ipso animam longe infra deum expendimus, quod natam eam agnoscimus ac per hoc dilutioris diuinitatis et exilioris felicitatis, ut flatum, non ut spiritum, et si immortalem, ut hoc sit diuinitatis, tamen passibilem, ut hoc sit natiuitatis, ideoque et a primordio exorbitationis capacem et inde etiam obliuionis affinem. satis de isto cum Hermogene. ceterum quae, ut haberi merito possit ex peraequatione omnium proprietatum deus, nulli passioni subiacebit, ita nec obliuioni, cum tanta sit iniuria obliuio quanta est gloria eius, cuius iniuria est, memoria scilicet, quam et ipse Plato sensuum et intellectuum salutem et Cicero thesaurum omnium studiorum praedicauit. nec hoc iam

in dubium deducetur, an tam diuina anima memoriam potuerit amittere, sed an quam amiserit recuperare denuo possit. quae enim non debuit obliuisci, si oblita sit, nescio an ualeat recordari. ita utrumque meae animae, non Platonicae congruet. secundo gradu opponam: natura compotem animam facis idearum illarum, an non? immo natura, inquis. nemo ergo concedet naturalem scientiam naturalium excidere artium. excidet studiorum, excidet doctrinarum, disciplinarum; excidet fortasse et ingeniorum et affectuum, quae naturae uidentur, non tamen sunt, quia, ut praemisimus, et pro locis et pro institutionibus et pro corpulentiis ac ualetudinibus et pro potestatibus dominatricibus et pro libertatibus arbitrii ex accidentibus constant. naturalium uero scientia ne in bestiis quidem deficit. plane obliuiscetur feritatis leo mansuetudinis eruditione praeuentus et cum toto suggestu iubarum delicium fiet Berenices alicuius reginae lingua genas eius emaculans. mores bestiam relinquent, scientia naturalium permanebit. non obliuiscetur idem naturalium pabulorum, naturalium remediorum, naturalium terrorum; et si de piscibus et si de placentis regina ei obtulerit, carnem desiderabit, et si languenti theriacam composuerit, simiam leo requiret, et si nullum illi uenabulum obfirmabit, gallum tamen formidabit. perinde et homini omnium forsitan obliuiosissimo inoblitterata perseuerabit sola scientia naturalium, ut sola scilicet naturalis, memor semper manducandi in esurie et bibendi in siti et oculis uidendum et auribus audiendum et naribus odorandum et ore gustandum et manu contrectandum. hi sunt certe sensus, quos philosophia depretiat intellectualium praelatione. igitur si naturalis scientia sensualium permanet, quomodo intellectualium, quae potior habetur, intercidit? unde nunc ipsa uis obliuionis antecedentis recordationem? ex multitudine, ait, temporis. satis inprospecte. quantitas enim temporis non pertinebit ad eam rem quae innata dicatur ac per hoc potissimum aeterna credatur. quod enim aeternum est, eo, quia et innatum est, neque initium neque finem temporis admittendo nullum modum temporis patitur. cui temporis modus nullus est, nec ulla demutatione tempori subest nec ei de multitudine temporis uis est. si tempus in causa est obliuionis, cur ex quo anima corpori inducitur, memoria delabitur, quasi exinde tempus anima sustineat, quae sine dubio prior corpore non fuit utique sine tempore? ingressa uero corpus statimne obliuiscitur, an aliquanto post? si statim, ecquae erit temporis nondum subputandi multitudo? infantia scilicet. si aliquanto post, ergo illo in spatio ante tempora obliuionis memor adhuc aget anima? et quale est ut postea obliuiscatur et rursus postea recordetur? quoquo autem tempore illam obliuio inruerit, quantus hic etiam habebitur modus temporis? tota, opinor, uitae decursio satis non erit ad euertendam memoriam tanti ante corpus aeui. sed rursus Plato causam demotat in corpus, quasi et hoc fide dignum, ut nata substantia. innatae uim extinguat. magnae autem ac multae differentiae corporum pro gentilitate, pro magnitudine, pro habitudine, pro aetate, pro ualetudine. num ergo et obliuionum differentiae aestimabuntur? sed uniformis obliuio est; ergo non erit corporalitas multiformis in causa exitus uniformis. multa item documenta teste ipso Platone diuinationem animae probauerunt, quae proposuimus iam Hermogeni.

sed nec quisquam hominum non et ipse aliquando praesagam animam suam sentit aut ominis aut periculi aut gaudii augurem. si diuinationi non obstrepit corpus, nec memoriae opinor officiet. in eodem certe corpore et obliuiscuntur animae et recordantur. si qua corporis ratio incutit obliuionem, quomodo contrariam eius admittet recordationem ? quia et ipsa post obliuionem recordatio memoria recidiua est? quod primae memoriae aduersatur, cur non et secundae refragetur? postremo qui magis reminiscerentur quam pueruli, ut recentiores animae, ut nondum inmersae domesticis ac publicis curis, ut ipsis solis deditae studiis-. diis, quorum discentiae reminiscentiae fiunt? immo cur non ex aequo omnes recordamur, cum ex aequo omnes obliuiscamur? sed tantummodo philosophi. ne hi quidem omnes. Plato scilicet solus in tanta gentium silua, in tanto sapientium prato, idearum et oblitus et recordatus est. igitur et si nullo modo consistit argumentatio ista praecipua, totum illud pariter euersum est, cui accommodata est, ut animae et innatae et in caelestibus conuersatae et consciae diuinorum illic et inde delatae et hic recordatae crederentur, ad occasiones plane haereticis subministrandas.

Iam nunc regrediar ad causam huius excessus, uti reddam, quomodo animae ex una redundent, quando et ubi et qua ratione sumantur. de qua specie nihil refert, a philosopho an ab haeretico an a uulgo quaestio occurrat. nulla interest professoribus ueritatis de aduersariis eius, maxime tam audacibus quam sunt primo isti, qui praesumunt non in utero concipi animam nec cum carnis figulatione compingi atque produci, sed effuso iam partu nondum uiuo infanti extrinsecus inprimi. ceterum semen ex concubitu muliebribus locis sequestratum motuque naturali uegetatum compinguescere in solam substantiam carnis; eam editam et de uteri fornace fumantem et calore solutam ut ferrum ignitum et ibidem frigidae immersum, ita aeris rigore percussam et uim animalem rapere et uocalem sonum reddere. hoc Stoici cum Aenesidemo et ipse interdum Plato, cum dicit perinde animam extraneam alias et extorrem uteri prima adspiratione nascentis infantis adduci, sicut exspiratione nouissima educi. uidebimus an ex sententia sua finxerit. ne ex medicis quidem defuit Hicesius et naturae et artis suae praeuaricator. puduit, opinor, illos hoc statuere, quod feminae agnoscerent. at quanto ruboratior exitus, a feminis reuinci quam probari? in ista namque specie nemo tam idoneus magister, arbiter, testis, quam sexus ipsius sensus. respondete matres uosque praegnantes uosque puerperae, steriles et masculi taceant, uestrae naturae ueritas quaeritur, uestrae passionis fides conuenitur, an aliquam in fetu sentiatis uiuacitatem alienam de uestro, de quo palpitent ilia, micent latera, tota uentris ambitio pulsetur, ubique ponderis regio mutetur, an hi motus gaudia uestra sint et certa securitas, quod ita infantem et uiuere confidatis et ludere, an si desierit inquies eius, illi prius pertimescatis, an et audiat iam in uobis, cum ad nouum sonum excutitur, an et ciborum uanitates illi desideretis, illi etiam fastidiatis, an et ualetudinibus inuicem communicetis, ille quidem usque ex contusionibus uestris, quibus et ipse intus per eadem membra signatur, rapiens sibi iniurias

matris. si liuor ac rubor sanguinis passio est, sine anima non erit sanguis: si ualetudo animae accessio est, sine anima non erit ualetudo: si alimonia inedia crementa decrementa pauor motus tractatio est animae, his qui fungitur uiuet. denique desinit uiuere qui desinit fungi. denique et mortui eduntur, quomodo, nisi et uiui? qui autem et mortui, nisi qui prius uiui? atquin et in ipso adhuc utero infans trucidatur necessaria crudelitate, cum in exitu obliquatus denegat partum matricida, ni moriturus. itaque est inter arma medicorum et organon, ex quo prius patescere secreta coguntur tortili temperamento, cum anulocultro, quo intus membra caeduntur anxio arbitrio, cum hebete unco, quo totum facinus extrahitur uiolento puerperio. est etiam aeneum spiculum, quo iugulatio ipsa dirigitur caeco latrocinio: ἐμβρυοσφάκτην appellant de infanticidii officio, utique uiuentis infantis peremptorium. hoc et Hippocrates habuit et Asclepiades et Erasistratus et maiorum quoque prosector Herophilus et mitior ipse Soranus, certi animal esse conceptum atque ita miserti infelicissimae huiusmodi infantiae, ut prius occidatur, ne uiua lanietur. de qua sceleris necessitate nec dubitabat, credo, Hicesius, iam natis animam superducens ex aeris frigidi pulsu, quia et ipsum uocabulum animae penes Graecos de refrigeratione. respondeas: num ergo barbarae Romanaeque gentes aliter animantur, quia animam aliud quid quam ψυχὴν. cognominauerunt? quantae uero nationes sub feruentissimo axe censentur colorem quoque excoctae? unde illis anima, quibus aeris rigor nullus? taceo cubiculares aestus et omnem illic caloris paraturam enitentibus necessariam, quas afflari uel maxime periculum est. in ipsis paene balneis fetus elabitur, et statim uagitus auditur. ceterum si aeris rigor thesaurus est animae, extra Germanias et Scythias et Alpes et Argaeos nemo debuit nasci. atquin et populi frequentiores apud orientalem et meridialem temperaturam et ingenia expeditiora, omnibus Sarmatis etiam mente torpentibus. et animi enim de rigoribus scitiores prouenirent, si animae de frigusculis euenirent; cum substantia enim et uis. his ita praestructis S possumus illos quoque recogitare qui exsecto matris utero uiui aerem hauserunt, Liberi aliqui et Scipiones. quodsi qui, ut Plato, perinde non putat duas animas in unum conuenire sicut nec corpora, ego illi non modo duas animas in unum congestas ostendissem, sicut et corpora, in fetibus, uerum et alia multa cum anima conserta, daemonis scilicet, nec unius, ut in Socrate ipso, uerum et septenarii spiritus, ut in Magdalena, et legionarii numeri, ut in Geraseno, quo facilius anima cum anima conseretur ex societate substantiae quam spiritus nequam ex diuersitate naturae. at idem in sexto Legum monens cauere ne uitiatio seminis ex aliqua uilitate concubitus labem corpori et animae supparet, nescio de pristina magis an de ista sententia sibi exciderit. ostendit enim animam de semine induci, quod curari monet, non de prima aspiratione nascentis. unde, oro te, similitudine animae quoque parentibus de ingeniis respondemus secundum Cleanthis testimonium, si non et ex animae semine educimur? cur autem et ueteres astrologi genituram hominis ab initio conceptus dirigebant, si non exinde et anima est? ad quam aeque pertinet, siquid est, flatus.

Sed omnis inaequalitas sententiae humanae usque ad dei terminos. in nostras iam lineas gradum colligam, ut quod philosophis medicisque respondi, Christiano probem. de tuo, frater, fundamento fidem aedifica. aspice uiuentes uteros sanctissimarum feminarum nec modo spirantes iam illic infantes, uerum etiam prophetantes. ecce uiscera Rebeccae inquietantur, et longe adhuc partus et aeris nullus impulsus. ecce duplex fetus in locis matris tumultuatur, et nusquam adhuc populi duo. portentosa forsitan petulantia infantiae ante certantis quam uiuentis, ante animosae quam animatae, si tantummodo matrem subsultando turbasset. at cum partus aperitur et numerus inspicitur et auguratus recognoscitur, puto, iam non animae solummodo probantur infantum, sed et pugnae. detinebatur qui praeuenerat nasci a praeuento necdum plenius edito, tantum manu nato. et si ipse animam de prima aspiratione potabat Platonico more aut de aeris rigore carpebat - Stoica forma, quid ille qui expectabatur, qui adhuc intus detinebatur et foris iam detinebat? nondum, opinor, spirans plantam fratris inuaserat, etiamnunc calens matre se priorem prodisse cupiebat. o infantem et aemulum et ualidum et olim contentiosum, credo, quia uiuum. aspice etiam singulares conceptus et quidem monstrosiores, sterilis et uirginis, quae uel hoc ipso imperfectos edere potuissent pro euersione naturae, altera ut semini stupida, altera intacta. decebat, si forte, sine anima nasci, qui fuerant non rite concepti, sed et illi uiuunt in suo quisque utero. exultat Elizabeth, Iohannes intus impulerat; glorificat dominum Maria, Christus intus instinxerat. agnoscunt matres suos inuicem fetus, agnitae mutuo ab ipsis utique uiuentibus, qui non tantum animae erant, uerum et spiritus. sic et ad Hieremiam legis dei uocem: priusquam te in utero fingerem, noui te. si fingit deus in utero, et afflat ex primordii forma: et finxit deus hominem et flauit in eum flatum uitae. nec nosset autem hominem deus in utero nisi totum: et priusquam exires de uulua, sanctificaui te. et mortuum adhuc corpus? utique nequaquam. deus enim uiuorum, non mortuorum.

Quomodo igitur animal conceptum? simulne conflata utriusque substantia corporis animaeque an altera earum praecedente? immo simul ambas et concipi et confici et perfici dicimus, sicut et promi, nec ullum interuenire momentum in conceptu quo locus ordinetur. recogita enim de nouissimis primum. si mors non aliud determinatur quam disiunctio corporis animaeque, contrarium morti uita non aliud definietur quam coniunctio corporis animaeque. si disiunctio simul utrique substantiae accidit per mortem, hoc debet coniunctionis forma mandasse pariter obuenientis per uitam utrique substantiae. porro uitam a conceptu agnoscimus, quia animam . a conceptu uindicamus; exinde enim uita, quo anima. pariter ergo in uitam compinguntur quae pariter in mortem separantur. tunc si alteri primatum damus, alteri secundatum, seminis quoque discernenda sunt tempora pro statu ordinis. et quando collocabitur corporis semen, quando animae? immo si tempora seminum diuidentur, et materiae diuersae habebuntur ex distantia temporum. nam etsi duas species confitebimur seminis, corporalem et animalem, indiscretas

tamen uindicamus et hoc modo contemporales eiusdemque momenti. ne itaque pudeat necessariae interpretationis. natura ueneranda est, non erubescenda. concubitum libido, non condicio foedauit. excessus, non status est impudicus, siquidem benedictus status apud deum: crescite et in multitudinem proficite. excessus uero maledictus, adulteria et stupra et lupanaria. in\\ hoc itaque sollemni sexuum officio, quod marem ac feminam miscet, in concubitu dico communi, scimus et animam et carnem simul fungi, animam concupiscentia, carnem opera, animam instinctu, carnem actu. unico igitur impetu utriusque toto homine concusso despumatur semen totius hominis habens ex corporali substantia humorem, ex animali calorem. et si frigidum nomen est anima Graecorum, quare corpus exempta ea friget? denique, ut adhuc uerecundia magis pericliter quam probatione, in illo ipso uoluptatis ultimae aestu, quo genitale uirus expellitur, nonne aliquid de anima quoque sentimus exire? atque adeo marcescimus et deuigescimus cum lucis detrimento? hoc erit semen animale protinus ex animae destillatione, sicut et uirus illud corporale semen ex carnis defaecatione. fidelissima primordii exempla. de limo caro in Adam. quid aliud limus quam liquor opimus? inde erit genitale uirus. ex afflatu dei anima. quid aliud afflatus dei quam uapor spiritus? inde erit quod per uirus illud efflamus. cum igitur in primordio duo diuersa atque diuisa, limus et flatus, unum hominem coegissent, confusae substantiae ambae iam in uno semina quoque sua miscuerunt atque exinde generi propagando formam tradiderunt, ut et nunc duo, licet diuersa, etiam unita pariter effluant pariterque insinuata sulco et aruo suo pariter hominem ex utraque substantia effruticent, in quo rursus semen suum insit secundum genus, sicut omni condicioni genitali praestitutum est. igitur ex uno homine tota haec animarum redundantia, obseruante scilicet natura dei edictum: crescite et in multitudinem proficite. nam et in ipsa praefatione operis unius faciamus hominem, uniuersa posteritas pluraliter praedicata est: et praesint piscibus maris. nihil mirum; repromissio segetis in semine.

Quis ille nunc uetus sermo apud memoriam Platonis de animarum reciproco discursu, quod hinc abeuntes eant illuc et rursus huc ueniant et uiuant et dehinc e uita abeant, rursus ex mortuis effici uiuos? Pythagoricus, ut uolunt quidam; diuinum Albinus existimat, Mercurii forsitan Aegyptii. sed nullus sermo diuinus nisi dei unius, quo prophetae, quo apostoli, quo ipse Christus intonuit. multo antiquior Moyses etiam Saturno nongentis circiter annis, nedum pronepotibus eius, certe diuinior multo, qui decursus generis humani ab exordio mundi quoque per singulas natiuitates nominatim temporatimque digessit, satis probatus diuinitatem operis ex diuinatione uocis. si uero Samius sophista Platoni auctor est de animarum recidiuatu reuolubili semper ex alterna mortuorum atque uiuentium suffectione, certe ille Pythagoras, etsi bonus cetera, tamen ut hanc sententiam exstrueret, non turpi modo, uerum etiam temerario mendacio incubuit. cognosce, qui nescis, et crede nobiscum. mortem simulat, subterraneo latitat, septenni se illic patientia damnat, interea quae de posteris defunctis ad fidem rerum esset relaturus ab unica con-

scia et ministra matre cognoscit; ut satis sibi uisus est corpulentiam interpolasse ad omnem mortui ueteris horrorem, de adytis fallaciae emergit ut ab inferis redditus. quis non crederet reuixisse, quem crediderat obisse, audiens praesertim ab eo quae de posteris mortuis nisi apud inferos non uideretur cognoscere potuisse? sic ex mortuis uiuos effici senior sermo est. quid enim, si et iunior? neque ueritas desiderat uetustatem neque mendacium deuitat nouellitatem. teneo plane falsum, antiquitate generosum; quidni falsum, cuius testimonium quoque ex falso est? quomodo credam non mentiri Pythagoram, qui mentitur ut credam ? quomodo mihi persuadebit Aethalidem et Euphorbum et Pyrrhum piscatorem et Hermotimum se retro ante Pythagoram fuisse, ut persuadeat uiuos ex mortuis effici, qui iterum se Pythagoram peierauit? quanto enim credibilius ipse ex semetipso semel redisset in uitam quam totiens alius atque alius, tanto et in durioribus fefellit, qui molliora mentitus est. sed clipeum Euphorbi olim Delphis consecratum . recognouit et suum dixit et de signis uulgo ignotis probauit. respice ad hypogeum eius et, si capit, crede. nam qui talem commentus est stropham, cum iniuria bonae ualetudinis, cum fraude uitae septennio excruciatae infra terram inedia, ignauia, umbra, cui tanti fuit fastidium caeli, quam non accesserit temeritatem, quam non temptauerit curiositatem, ut ad notam clipei illius perueniret? quid autem, si in historiis aliquibus occultioribus repperit? quid, si defectae iam traditionis superstites aliquas famae aurulas hausit? quid si ab aedituo redempta clam inspectione cognouit? scimus etiam magiam dicere explorandis occultis pericatabolicos et paredros et pythonicos spiritus. non enim et Pherecydes Pythagorae magister his forsitan artibus diuinabat, ne dicam somniabat? quid, si idem daemon in illo fuit, qui et in Euphorbo res sanguinis gessit? denique qui se Euphorbum ex argumento clipei probarat, cur neminem Troianorum commilitonum aeque recognouit? nam et illi iam reuixissent, si uiui ex mortuis fierent.

Mortuos quidem ex uiuis effici constat, non ideo tamen et ex mortuis uiuos. ab initio enim uiui priores, unde ab initio aeque mortui posteriores. non aliunde quam ex uiuis. illi habuerunt unde potius orirentur, dum ne ex mortuis. isti non habuerunt unde magis deducerentur, nisi ex uiuis. igitur si ab initio uiui non ex mortuis, cur postea ex mortuis? defecerat ille, quicumque est, originis fons? an formae paenituit? et quomodo in mortuis salua est? non quia ab initio mortui ex uiuis, idcirco semper ex uiuis? aut enim in utraque parte forma initii perseuerasset, aut in utraque mutasset, ut si uiuos ex mortuis postea fieri oportuerat, perinde oporteret etiam non ex uiuis effici mortuos. si non peraequare deberet fides institutionis, non usquequaque contraria ex contrariis reformari alternant. et nos enim opponemus contrarietates nati et innati, uisualitatis et caecitatis, iuuentae et senectae, sapientiae et insipientiae; nec tamen ideo innatum de nato prouenire, quia contrarium ex contrario fiat, nec uisualitatem iterum ex caecitate, quia de uisualitate caecitas accidat, nec iuuentam rursus de senecta reuiuescere, quia ex iuuenta senecta marcescat, nec insipientiam ex sapientia denuo obtundi, quia de

insipientia sapientia acuatur. hic et Albinus Platoni suo ueritus subtiliter quaerit contrarietatum genera distinguere. quasi non et haec tam absolute in contrarietatibus posita sint quam et illa quae ad sententiam magistri sui interpretatur, uitam dico et mortem. nec tamen ex morte uita reddatur quia ex uita mors deferatur.

Quid autem ad cetera respondebimus primo enim si ex mortuis uiui, sicut mortui ex uiuis, unus omnino et idem numerus semper haesisset omnium hominum, ille scilicet numerus qui primus uitam introisset. priores enim mortuis uiui, dehinc mortui ex uiuis et rursus ex mortuis uiui. et dum hoc semper ex isdem, ita totidem semper, qui ex isdem. nam neque plures aut pauciores exissent quam redissent. inuenimus autem apud commentarios etiam humanarum antiquitatum paulatim humanum genus exuberasse, dum Aborigines uel uagi uel extorres uel gloriosi quique occupant terras ut Scythae Parthicas, ut Temenidae Peloponnesum, ut Athenienses Asiam, ut Phryges Italiam, ut Phoenices Africam, dum sollemnes etiam migrationes, quas axotxta; uocant, consilio exonerandae popularitatis in alios fines examina gentis eructant. nam et Aborigines nunc in suis sedibus permanent et alibi amplius gentilitatem fenerauerunt. certe quidem ipse orbis in promptu est cultior de die et instructior pristino. omnia iam peruia, omnia nota, omnia negotiosa, solitudines famosas retro fundi amoenissimi oblitterauerunt, siluas arua domuerunt, feras pecora fugauerunt, harenae seruntur, saxa panduntur, paludes eliquantur, tantae urbes quantae non casae quondam. iam nec insulae horrent nec scopuli terrent; ubique domus, ubique populus, ubique respublica, ubique uita. summum testimonium frequentiae humanae. onerosi sumus mundo, uix nobis elementa sufficiunt, et necessitates artiores, et querellae apud omnes, dum iam nos natura non sustinet. reuera lues et fames et bella et uoragines ciuitatum pro remedio deputanda, tamquam tonsura insolescentis generis humani; et tamen, cum eiusmodi secures maximam mortalium uim semel caedant, numquam restitutionem eius uiuos ex mortuis reducentem post mille annos semel orbis expauit. et hoc enim sensibile fecisset aequa uis amissionis et restitutionis, si uiui ex mortuis fierent. cur autem mille annis post et non statim ex mortuis uiui, cum, si non statim supparetur quod erogatum, in totum absumi periclitetur praeueniente restitutionem defectione, quia nec pariasset commeatus hic uitae miliario tempori longe scilicet breuior et idcirco facilior ante extingui quam redaccendi? igitur quae hoc modo intercidisset ***, si uiui ex mortuis fierent, quando non intercidit, non erit credendum uiuos ex mortuis fieri.

Sections 31 to 58

Iam uero si ex mortuis uiui, utique singuli ex singulis. singulorum ergo corporum animas ut singulas in singula corpora reuerti oportuerat. porro si et binae et trinae et quinae usque uno utero resumuntur, non erunt ex mortuis uiui, quia non singuli ex singulis. et hoc autem modo primordii forma signatur, cum et nunc plures animae de una proferuntur. item cum uaria aetate discedant animae, cur una reuertuntur? omnes enim ab infantia imbuuntur. quale est autem ut senex defunctus infans reuertatur? si decrescit foris anima retrograda aetate, quanto magis erat ut progressior reuerteretur mille post annis? certe uel coaetanea suae mortis, ut aeuum quod reliquisset iterum recepisset. sed et si eaedem semper reuoluerentur, licet non corporum quoque formas easdem, tamen uel ingeniorum et studiorum et affectionum pristinas proprietates secum referre deberent, quoniam temere eaedem haberentur carentes his per quae eaedem probarentur. unde scias, inquis, an ita quidem fiat occulte, sed condicio miliarii aeui interimat facultatem recensendi, quia ignotae ibi reuertuntur? atquin scio non ita fieri, cum Pythagoran Euphorbum mihi opponis. ecce enim Euphorbum, militarem et bellicam animam satis constat uel de ipsa gloria clipeorum consecratorum, Pythagoran uero tam residem et inbellem, ut proelia tunc Graeciae uitans Italiae maluerit quietem geometriae et astrologiae et musicae deuotus, alienus studio et affectu Euphorbi. sed et Pyrrhus ille fallendis piscibus agebat, Pythagoras contra nec edendis, ut animalibus abstinens. Aethalides autem et Hermotimus fabam quoque in pabulis communibus inruerat, Pythagoras uero ne per fabalia quidem transeundum discipulis suis tradidit. quomodo ergo eaedem animae recuperantur, quae nec ingeniis nec institutis iam nec uictibus eaedem probabuntur? iam nunc de tanto Graeciae censu quatuor solae animae recensentur. sed et quid utique de solo Graeciae censu, ut non ex omni gente et ex omni aetate ac dignitate ex omni denique sexu et lASTsixuxwcei; et ixsxevcwpiaTwet? cotidie existant, cur solus Pythagoras alium atque alium se recognoscat, non et ego? aut si priuilegium philosophorum est, et utique Graecorum, quasi non et Scythae et Indi philosophentur, cur neminem et retro meminit Epicurus, neminem Chrysippus, neminem Zeno, ne ipse quidem Plato, quem forsitan Nestorem credidissemus ob mella facundiae?

Sed enim Empedocles, qui se deum delirarat, idcirco, opinor, dedignatus aliquem se heroum recordari, thamnus et piscis fui, inquit. cur non magis et pepo, tam insulsus, et chamaeleon, tam inflatus? plane ut piscis, ne aliqua sepultura conditiore putesceret, assum se maluit in Aetnam praecipitando. atque exinde in illo finita sit metensomatosis, ut aestiua cena post assum. proinde igitur et hic dimicemus necesse est aduersus portentosiorem praesumptionem bestias ex hominibus et homines ex bestiis reuoluentem. uiderint thamni. licebit et raptim; ne plus ridere quam docere cogamur. dicimus animam humanam nullo modo in bestias posse transferri, etiamsi secundum philosophos ex elementiciis substantiis censeretur. siue enim ignis anima siue aqua siue sanguis siue spiritus siue aer siue lumen, recogitare debemus contraria quaeque. singulis speciebus animalia: igni quidem ea quae rigent, colubros stelliones salamandras, etiam quaecunque de aemulo producentur elemento, de aqua scilicet: perinde contraria aquae illa quae arida et exucida; denique siccitatibus gaudent lucustae papiliunculi chamaeleontes: item contraria sanguini quae carent purpura eius, cochleas uermiculos et maiorem piscium censum: spiritui uero contraria quae spirare non uidentur, carentia pulmonibus et arteriis, culices formicas tineas et hoc genus minutalia; item aeri contraria, quae semper subterraneum et subaquaneum uiuentia carent haustu eius; res magis quam nomina noueris: item contraria lumini quae caeca in totum uel solis tenebris habent oculos, talpas uesperugines noctuas. haec ut ex apparentibus et manifestis substantiis doceam. ceterum si et atomos Epicuri tenerem et numeros Pythagorae uiderem et ideas Platonis offenderem et entelechias Aristotelis occuparem, inuenirem fors his quoque speciebus animalia quae nomine contrarietatis opponerem. contendo enim, ex quacunque substantia supra dicta constitisset humana anima, non potuisse eam in tam contraria unicuique substantiae animalia reformari et censum eis de sua translatione conferre, a quibus excludi ac respui magis haberet quam admitti et capi nomine huius primae contrarietatis, quae substantiui status diuersitatem committit, tunc et reliquae per consequentem ordinem cuiusque naturae. nam et sedes alias humana anima sortita est et uictus et instructus et sensus et affectus et concubitus et fetus; item ingenia, tum opera gaudia taedia uitia cupidines uoluptates ualetudines medicinas, suos postremo et uitae modos et exitus mortis. quomodo igitur illa anima quae terris inhaerebat, nullius sublimitatis, nullius profunditatis intrepida, ascensu etiam scalarum fatigabilis, submersu etiam piscinarum strangulabilis, aeri postea insultabit in aquila aut mari postea desultabit in anguilla? quomodo item pabulis liberalibus et delicatis atque curatis educata non dico paleas, sed spinas et agrestes amaritudines frondium et bestias sterquiliniorum, uermium etiam uenena ruminabit, si in capram transierit uel in coturnicem, immo et cadauerinam, immo et humanam, sui utique memor in urso et leone? sic et cetera ad incongruentiam rediges, ne singulis perorandis immoremur. ipsius animae humanae quisquis modus, quaecumque mensura, quid faciet in amplioribus longe uel minutioribus animalibus? necesse est enim et corpus omne anima compleri et animam omnem corpore obduci. quomodo ergo anima hominis

complebit elephantum? quomodo item obducetur in culice? si tantum extendetur aut contrahetur, profecto periclitabitur. et ideo adicio: si nulla ratione capax est huiusmodi translationis in animalia nec modulis corporum nec ceteris naturae suae legibus adaequantia, numquid ergo demutabitur secundum qualitates generum et uitam eorum contrariam humanae uitae, facta et ipsa contraria humanae per demutationem? enimuero si demutationem capit amittens quod fuit, non erit quae fuit, et si quae fuit non erit, soluta est metensomatosis, non adscribenda scilicet ei animae quae si demutabitur non erit quae fuit. illius enim metensomatosis dicetur quaecumque eam in suo statu permanendo pateretur. igitur si nec mutari potest, ne non sit ipsa, nec permanere in statu, quia contraria non capit, quaero adhuc causam aliquam fide dignam huiusmodi translationis. nam etsi quidam homines bestiis adaequantur pro qualitatibus morum et ingeniorum et affectuum, quia et deus, assimilatus est, inquit, homo inrationalibus iumentis, non ideo milui ex rapacibus fient et canes ex spurcis et pantherae ex acerbis aut oues ex probis et hirundines ex garrulis et columbae ex pudicis, quasi eadem substantia animae ubique naturam suam in animalium proprietatibus repetat. aliud est autem substantia, aliud natura substantiae; siquidem substantia propria est rei cuiusque, natura uero potest esse communis. suscipe exemplum. substantia est lapis, ferrum: duritia lapidis et ferri natura substantiae est. duritia communicat, substantia discordat. mollitia lanae, mollitia plumae: pariant naturalia earum, substantiua non pariant. sic et, si saeua bestia uel proba uocetur homo, sed non eadem anima. nam et tunc naturae similitudo notatur, cum substantiae dissimilitudo conspicitur. ipsum enim quod hominem similem bestiae iudicas, confiteris animam non eandem similem dicendo, non ipsam. sic et diuina pronuntiatio sapit pecudibus adaequans hominem natura, non substantia. ceterum nec deus hominem hoc modo notasset, si pecudem de substantia nosset.

Etiam cum iudicii nomine uindicatur hoc dogma, quod animae humanae pro uita et meritis genera animalium sortiantur, iugulandae quaeque in occisoriis et subigendae quaeque in famulatoriis et fatigandae in operariis et foedandae in immundis, perinde honorandae et diligendae et curandae et appetendae in speciosissimis et probissimis et utilissimis et delicatissimis; et hic dicam: si demutantur, non ipsae dispungentur quae merebuntur, et euacuabitur ratio iudicii, si meritorum deerit sensus. deerit autem sensus meritorum, si status uerterit animarum; uertit autem status animarum, si non eaedem perseuerauerint in iudicium. quod et Mercurius Aegyptius nouit, dicens animam digressam a corpore non refundi in animam uniuersi, sed manere determinatam, uti rationem, inquit, patri reddat eorum quae in corpore gesserit. uolo iudicii utique diuini iustitiam grauitatem maiestatem dignitatem recensere, si non sublimiore fastigio praesidet humana censura, plenior utriusque sententiae honore poenarum et gratiarum, seuerior in ulciscendo et liberalior in largiendo. quid putas futuram animam homicidae? aliquod, credo, pecus lanienae et macello destinatum, ut perinde iuguletur., quia et ipsa iugulauerit,

perinde decorietur, quia et ipsa despoliauerit, perinde in pabulum proponatur, quia et ipsa bestiis fecerit eos quos in siluis et auiis trucidauerit. si ita iudicabitur, nonne illa anima plus solacii quam supplicii relatura est quod funus inter cocos pretiosissimos inuenit, quod condimentis Apicianis et Lurconianis humatur, quod mensis Ciceronianis infertur, quod lancibus splendidissimis Sullanis effertur, quod exsequias conuiuium patitur, quod a coaequalibus deuoratur potius quam a miluis et lupis, ut in hominis corpore tumulata et in suum genus regressa resurrexisse uideatur, exsultans aduersus humana iudicia, si ea experta est? namque illa sicarium uariis et exquisitis et iam praeter naturam eruditis feris dissipant et quidem uiuentem, immo nec facile morientem curata mora finis ad plenitudinem poenae. sed et si anima praefugerit ultimo gladio, ne corpus quoque euaserit ferrum; nihilominus iugulo latereque confossis costisque transfixis compensatio proprii facinoris exigitur. inde in ignem datur, ut et sepultura puniatur. aliter denique non licet. nec tamen tanta est rogi cura, ut reliquias aliae bestiae inueniant; certe nec ossibus parcitur nec cineribus indulgetur nuditate plectendis. tanta est apud homines homicidii uindicta, quanta ipsa quae uindicatur natura. quis non praeferat saeculi iustitiam, quam et apostolus non frustra gladio armatam contestatur, quae pro homine saeuiendo religiosa est? si ceterorum quoque scelerum mercedem cogitemus, patibula et uiuicomburia et culleos et uncos et scopulos, cui non expediat apud Pythagoran et Empedoclen sententiam pati? nam et qui laboribus atque seruitiis puniendi in asinos utique et mulos recorporabuntur, quantum sibi de pistrinis et aquilegis rotis gratulabuntur, si metallorum et ergastulorum et operum. publicorum ipsorumque carcerum licet otiosorum recordentur! perinde qui integre morati commendauerint iudici uitam, quaero praemia, sed potius inuenio supplicia. nimirum magna merces bonis in animalia quaecumque restitui. pauum se meminit Homerus Ennio somniante: sed poetis nec uigilantibus credam. et si pulcherrimus pauus et quo uelit colore cultissimus? sed tacent pennae, sed displicet uox, et poetae nihil aliud quam cantare malunt. damnatus est igitur Homerus in pauum, non honoratus. plus de saeculi remuneratione gaudebit, pater habitus liberalium disciplinarum, ut malit famae suae ornamenta quam caudae. age nunc, ut poetae in pauos uel in cycnos transeant, si uel cycnis decora uox est, quod animal indues uiro iusto Aeaco? quam bestiam integrae feminae Didoni? quam uolucrem patientia, quam pecudem sanctimonia, quem piscem innocentia sortientur? omnia famula sunt hominis, omnia subiecta, omnia mancipata. si quid horum futurus est, deminoratur illic ille cui ob merita uitae imagines, statuae et tituli, honores publici, priuilegia rependuntur, cui curia, cui populus suffragiis immolat. o iudicia diuina post mortem humanis mendaciora, contemptibilia de poenis, fastidibilia de gratiis, quae nec pessimi metuant nec optimi cupiant, ad quae magis scelesti quam sancti quique properabunt, illi, ut iustitiam saeculi citius euadant, isti, ut tardius eam capiant. bene philosophi docetis, utiliter suadetis, leuiora post mortem supplicia uel praemia, cum, si quod iudicium animas manet, grauius debeat credi in dispunctione uitae quam in administratione, quia nihil plenius quam quod extremius, nihil

autem plenius quam quod diuinius. deus itaque iudicabit plenius, quia extremius per sententiam aeternam tam supplicii quam refrigerii nec in bestias, sed in sua corpora reuertentibus animabus et hoc semel et in eum diem, quem solus pater nouit, ut pendula expectatione sollicitudo fidei probetur semper diem obseruans, dum semper ignorat, cotidie timens, quod cotidie sperat.

Nulla quidem ad hodiernum dementiae huiusmodi sententia erupit sub nomine haeretico, quae humanas animas refingat in bestias. sed necessarie hanc quoque speciem intulimus et exclusimus ut superioribus cohaerentem, quo perinde in pauo retunderetur Homerus sicut in Pythagora Euphorbus atque ita hac etiam metempsychosi siue metensomatosi repercussa illa rursus caederetur quae aliquid haereticis subministrauit. nam et Simon Samarites in actis Apostolorum redemptor spiritus sancti, postea quam damnatus ab apostolo cum pecunia sua interitum frustra fleuit, conuersus ad ueritatis expugnationem quasi pro solacio ultionis, fultus etiam artis suae uiribus, ad praestigias uirtutis alicuius Helenen quandam Tyriam de loco libidinis publicae eadem pecunia redemit dignam . sibi mercedem pro spiritu sancto. et se quidem fingit summum patrem, illam uero iniectionem suam primam, quam iniecerat angelos et archangelos condere: huius eam propositi compotem exilisse de patre et in inferiora desultasse atque illic praeuento patris proposito angelicas potestates genuisse, ignaras patris artificis mundi huius; ab his t non perinde animo retentam, ne digressa ea alterius genimina uiderentur, et idcirco omni contumeliae addictam, ut nusquam discedere depretiatam liberet, humanae quoque formae succidisse uelut uinculis carnis coercendam; ita multis aeuis per alios atque alios habitus femininos uolutatam etiam illam Helenam fuisse exitiosissimam Priamo et Stesichori postea oculis, quem excaecasset ob conuicium carminis, dehinc reluminasset ob satisfactionem laudis; proinde migrantem eam de corporibus in corpora postrema dedecoratione sub titulo prostitisse Helenam uiliorem. hanc igitur esse ouem perditam, ad quam descenderit pater summus, Simon scilicet, et primum recuperata ea et reuecta nescio umeris an feminibus exinde ad hominum respexerit salutem quasi per uindictam liberandorum ex illis angelicis potestatibus, quibus fallendis et ipse configuratus aeque hominibus et hominem-. minem ementitus in Iudaea quidem filium, in Samaria uero patrem se gesserit.s o Helenam inter poetas et haereticos laborantem, tunc adulterio, nunc stupro infamem! nisi quod de Troia gloriosius eruitur quam de lupanari; mille nauibus de Troia nec mille denariis forsitan de lupanari. erubesce, Simon, tardior in requirendo, inconstantior in retrahendo. at Menelaus statim insequitur amissam, statim repetit ereptam, decenni proelio extorquet, non latens, non fallens, non cauillabundus. uereor ne ille magis pater fuerit qui circa Helenae recuperationem et uigilantius et audentius et diutius laborauerit.

Sed non tibi soli metempsychosis hanc fabulam instruxit. inde etiam Carpocrates utitur pariter magus, pariter fornicarius, etsi Helena minus. quidni? cum propter

omnimodam diuinae et humanae disciplinae euersionem constituendam recorporari animas asseuerauerit? nulli enim uitam istam rato fieri nisi uniuersis quae arguunt eam expunctis, quia non natura quid malum habeatur, sed opinione. itaque metempsychosin necessarie imminere, si non in primo quoque uitae huius commeatu omnibus inlicitis satisfiat. scilicet facinora tributa sunt uitae. ceterum totiens animam reuocari habere quotiens minus quid intulerit, reliquatricem delictorum, donee exsoluat nouissimum quadrantem detrusa identidem in carcerem corporis. huc enim temperat totam illam allegorian domini certis interpretationibus relucentem et primo quidem simpliciter intellegendam. nam et ethnicus homo aduersarius noster est incedens in eadem uia uitae communis. ceterum oportebat nos de mundo exire, si cum illis conuersari non liceret. huic ergo bonum animi praestes iubet — diligite enim inimicos uestros inquit et orate pro maledicentibus uos — ne aliquo commercio negotiorum iniuria prouocatus abstrahat te ad suum iudicem, et in custodiam delegatus ad exsolutionem totius debiti arteris. tum si in diabolum transfertur aduersarii mentio, ex obseruatione comitante cum illo quoque moneris eam inire concordiam, quae deputetur ex fidei conuentione; pactus es enim renuntiare ipsi et pompae et angelis eius. conuenit inter uos de isto. haec erit amicitia obseruatione sponsionis, ne quid eius postea sumas ex his quae eierasti, quae illi reddidisti, ne te ut fraudatorem, ut pacti transgressorem iudici deo obiciat, sicut eum legimus alibi sanctorum criminatorem et de ipso etiam nomine diaboli delatorem, et iudex te tradat angelo executionis, et ille te in carcerem mandet infernum, unde non dimittaris, nisi modico quoque delicto mora resurrectionis expenso. quid his sensibus aptius? quid his interpretationibus uerius? ceterum apud Carpocraten si omnium facinorum debitrix anima est, quis erit inimicus et aduersarius eius intellegendus? credo, mens melior, quae illam in aliquid innocentiae inpegerit adigendam rursus ac rursus in corpus, donec in nullo rea depre-_ hendatur bonae uitae. hoc est ex malis fructibus bonam arborem intellegi, id est ex pessimis praeceptis doctrinam ueritatis agnosci. spero huiusmodi haereticos Heliae quoque inuadere exemplum, tamquam in Iohanne sic repraesentati, ut metempsychosi patrocinetur pronuntiatio domini: Helias iam uenit, et non cognouerunt eum, et alibi: et si uultis audire, hic est Helias, qui uenturus est. numquid ergo et Iudaei ex opinione Pythagorica consulebant Iohannen: tu es Helias? et non ex praedicatione diuina: et ecce mittam uobis Helian Thesbiten? sed enim metempsychosis illorum reuocatio est animae iam pridem morte functae et in aliud corpus iteratae. Helias autem non ex decessione uitae, sed ex translatione uenturus est, nec corpori restituendus, de quo non est exemptus, sed mundo reddendus, de quo est translatus, non ex postliminio uitae, sed ex supplemento prophetiae, idem et ipse, et sui nominis et sui hominis. sed quomodo Helias Iohannes? habes angeli uocem: et ipse, inquit, praecedet coram populo in uirtute et in spiritu Heliae, non in anima eius nec in carne. hae enim substantiae sui cuiusque sunt hominis. spiritus uero et uirtus extrinsecus conferuntur ex dei gratia; ita et transferri in alterum possunt ex dei uoluntate, ut factum est retro de Mosei spiritu.

In has quaestiones inde opinor excessimus, quo nunc reuertendum est. constitueramus animam in ipso et ex ipso seri homine et unum esse a primordio semen, sicut et carnis in totum generis examen: propter aemulas scilicet opiniones philosophorum et haereticorum et illum sermonem Platonis ueternosum. nunc ordinem sequentium exinde tractatuum teximus. anima in utero seminata pariter cum carne pariter cum ipsa sortitur et sexum, ita pariter, ut in causa sexus neutra substantia teneatur. si enim in seminibus utriusque substantiae aliquam intercapedinem eorum conceptus admitteret, ut aut caro aut anima prior seminaretur, esset etiam sexus proprietatem alteri substantiae adscribere per temporalem intercapedinem seminum, ut aut caro animae aut anima carni insculperet sexum, quoniam et Apelles, non pictor, sed haereticus, ante corpora constituens animas uiriles ac muliebres, sicut ab Philumena didicit, utique carnem ut posteriorem ab anima facit accipere sexum. et qui animam post partum carni superducunt utique ante formatae, marem aut feminam de carne sexum praeiudicant animae. utriusque autem substantiae indiscreta semina et unita suffusio eorum communem subeunt generis euentum, qua lineas duxerit quaecumque illa est ratio naturae. certe et hic se primordiorum forma testatur, cum masculus temperius effingitur, prior enim Adam; femina aliquanto serius, posterior enim Eua. ita quamdiu caro informis est, qualis ex Adae latere decerpta est, animal tamen et ipsa iam, quia et illam tunc Adae portionem animatam agnoscam. ceterum et ipsam dei afflatus animasset, si non ut carnis, ita et animae ex Adam tradux fuisset in femina.

Omnem autem hominis in utero serendi struendi fingendi paraturam aliqua utique potestas diuinae uoluntatis ministra modulatur quamcumque illa rationem agitare sortita. haec aestimando etiam superstitio Romana deam finxit Alemonam alendi in utero fetus et Nonam et Decimam a sollicitioribus mensibus et Partulam, quae partum gubernet, et Lucinam, quae producat in lucem. nos officia diuina angelos credimus. ex eo igitur fetus in utero homo, a quo forma completa est. nam et Mosei lex tunc aborsus reum talionibus iudicat, cum iam hominis est causa, cum iam illi uitae et mortis status deputatur, cum et fato iam inscribitur, etsi adhuc in matre uiuendo cum matre plurimum communicat sortem. dicam aliquid et de temporibus animae nascentis, ut ordinem decurram. legitima natiuitas ferme decimi mensis ingressus est. qui numeros ratiocinantur, et decurialem numerum ut exinde reliquorum parentem colunt, denique perfectorem natiuitatis humanae. ego ad deum potius argumentabor hunc modum temporis, ut decem menses decalogo magis inaugurent hominem, ut tanto temporis numero nascamur quanto disciplinae numero renascimur. sed et cum septimo mense natiuitas plena est facilius quam octauo, honorem sabbati agnoscam, ut quoto die dedicata est dei condicio, toto mense interdum producatur dei imago. concessum est properare natiuitati et tamen idonee occurrere in hebdomadem, in auspicia resurrectionis et requietis et regni. ideo ogdoas nos non creat; tunc enim nuptiae non erunt. societatem carnis atque animae iamdudum commendauimus a concretione seminum ipsorum usque

ad figmenti perfectionem. perinde nunc et a natiuitate defendimus, inprimis quod simul crescunt, sed diuersa ratione pro generum condicione, caro modulo, anima ingenio, caro habitu, anima sensu. ceterum animam substantia crescere negandum est, ne etiam decrescere substantia dicatur atque ita et defectura credatur; sed uis eius, in qua naturalia peculia consita retinentur, saluo substantiae modulo, quo a primordio inflata est, paulatim cum carne producitur. constitue certum pondus auri uel argenti, rudem adhuc massam: collectus habitus est illi et futuro interim minor, tamen continens intra lineam moduli totum quod natura est auri uel argenti. dehinc cum in laminam massa laxatur, maior efficitur initio suo per dilatationem ponderis certi, non per adiectionem, dum extenditur, non * dum augetur. etsi sic quoque augetur, dum extenditur; licet enim habitu augeri, cum statu non licet. tunc et splendor ipse prouehitur auri uel argenti, qui fuerat quidem et in massa, sed obscurior, non tamen nullus. tunc et alii atque alii habitus accedunt pro facilitate materiae, qua duxerit eam qui aget, nihil conferens modulo nisi effigiem. ita et animae crementa reputanda, non substantiua, sed prouectiua.

Quamquam autem et retro praestruxerimus, omnia naturalia animae ipsi substantiae inesse pertinentia ad sensum et intellectum ex ingenito animae censu, sed paulatim per aetatis spatia procedere et uarie per accidentia euadere pro artibus, pro institutis, pro locis, pro dominatricibus potestatibus, quod tamen faciat ad carnis animaeque propositam nunc societatem, pubertatem quoque animalem cum carnali dicimus conuenire pariterque et illam suggestu sensuum et istam processu membrorum exsurgere a quarto decimo fere anno, non quia Asclepiades inde sapientiam supputat, nec quia iura ciuilia abhinc agendis rebus adtemperant, sed quoniam et haec de primordio ratio est. si enim Adam et Eua ex agnitione boni et mali pudenda tegere senserunt, ex quo id ipsum sentimus, agnitionem boni et mali profitemur. ab his autem annis et suffusior et uestitior sexus est, et concupiscentia oculis arbitris utitur et communicat placitum et intellegit quae sint ** et fines suos ad instar ficulneae * contagionis prurigine accingit et hominem de paradiso integritatis educit, exinde scabida etiam in ceteras culpas et delinquendi non naturales **, cum iam non ex instituto naturae, sed ex uitio. ceterum proprie naturalis concupiscentia unica est alimentorum solummodo, quam deus et in primordio contulit: ex omni ligno, inquit, edetis, et secundae post diluuium geniturae supermensus est: ecce dedi uobis omnia in escam tamquam holera faeni, prospectans non tam animae quam carni, etsi propter animam. auferenda est enim argumentatoris occasio, qui quod anima desiderare uideatur alimenta, hinc quoque mortalem eam intellegi cupit, quae cibis sustineatur, denique derogatis eis euigescat, postremo subtractis intercidat. porro non solum proponendum est, quisnam ea desideret, sed et cui; et si propter se, sed et cur et quando et quonam usque; tum quod aliud natura desideret, aliud necessitate, aliud secundum proprietatem, aliud in causam. desiderabit igitur cibos anima sibi quidem ex causa necessitatis, carni uero ex natura proprietatis. certe enim domus animae caro est, et inquilinus carnis anima.

desiderabit itaque inquilinus ex causa et necessitate huius nominis profutura domui toto inquilinatus sui tempore, non ut ipse substruendus nec ut ipse loricandus, nec ut ipse tibicinandus, sed tantummodo continendus, quia non aliter contineri possit quam domo fulta. alioquin licebit animae dilapsa domo ex destitutione priorum subsidiorum incolumi abire, habenti sua firmamenta et propriae condicionis alimenta, immortalitatem rationalitatem sensualitatem intellectualitatem arbitrii libertatem.

Quae omnia natiuitus animae conlata idem, qui in primordio inuidit, nunc quoque obumbrat atque deprauat, quominus aut ultro prospiciantur aut qua oportet administrentur. cui enim hominum non adhaerebit spiritus nequam ab ipsa etiam ianua natiuitatis animas aucupabundus uel qua inuitatus tota illa puerperii superstitione? ita omnes idololatria obstetrice nascuntur, dum ipsi adhuc uteri infulis apud idola confectis redimiti genimina sua daemoniorum candidata profitentur, dum in partu Lucinae et Dianae heiulatur, dum per totam hebdomadam Iunoni mensa proponitur, dum ultima die Fata Scribunda aduocantur, dum prima etiam constitutio infantis super terram Statinae deae sacrum est. quis non exinde aut totum filii caput reatui uouet aut aliquem excipit crinem aut totum nouacula prosecat aut sacrificio obligat aut sacro obsignat, pro gentica, pro auita, pro publica aut priuata deuotione? sic igitur et Socraten puerum adhuc spiritus daemonicus inuenit. sic et omnibus genii deputantur, quod daemonum nomen est. adeo nulla ferme natiuitas munda est, utique ethnicorum. hinc enim et apostolus ex sanctificato alterutro sexu sanctos procreari ait, tam ex seminis praerogatiua quam ex institutionis disciplina. ceterum, inquit, immundi nascerentur, quasi designatos tamen sanctitatis ac per hoc etiam salutis intellegi uolens fidelium filios, ut huius spei pignore matrimoniis, quae retinenda censuerat, patrocinaretur. alioquin meminerat dominicae definitionis: nisi quis nascetur ex aqua et spiritu, non inibit in regnum dei, id est non erit sanctus.

Ita omnis anima eo usque in Adam censetur, donec in Christo recenseatur, tamdiu immunda, quamdiu recenseatur; peccatrix autem, quia immunda, nec recipiens ignominiam ex carnis societate. nam etsi caro peccatrix, secundum quam incedere prohibemur, cuius opera damnantur concupiscentis aduersus spiritum, ob quam carnales notantur, non tamen suo nomine caro infamis. neque enim de proprio sapit quid aut sentit ad suadendam uel imperandam peccatelam. quidni? quae ministerium est, et ministerium non quale seruus uel minor amicus, animalia nomina, sed quale calix uel quid aliud eiusmodi, corpus, non anima. nam et calix ministerium sitientis est; nisi tamen qui sitit calicem sibi accommodarit, nihil calix ministrabit. adeo nulla proprietas hominis in choico nec ita caro homo tamquam alia uis animae et alia persona, sed res est alterius plane substantiae et alterius condicionis, . addicta tamen animae ut suppellex, ut instrumentum in officia uitae. caro igitur increpatur in scripturis, quia nihil anima sine carne in operatione libidinis gulae uinulentiae saeuitiae idololatriae ceterisque carnalibus non sensibus,

sed effectibus. denique sensus delictorum etiam sine effectibus imputari solent animae. qui uiderit mulierem ad concupiscentiam, iam adulterauit in corde. ceterum quid caro sine anima perinde in operatione probitatis iustitiae tolerantiae pudicitiae? porro quale est, ut, cui nec bona documenta propria subscribas, ei crimina adpingas? sed ea per quam delinquitur conuenitur ut illa a qua delinquitur oneretur, etiam in ministerii accusationem. grauior inuidia est in praesidem, cum officia pulsantur. plus caeditur, qui iubet, quando, nec qui obsequitur, excusatur.

Malum igitur animae, praeter quod ex obuentu spiritus nequam superstruitur, ex originis uitio antecedit, naturale quodammodo. nam, ut diximus, naturae corruptio alia natura est, habens suum dominum et patrem, ipsum scilicet corruptionis auctorem, ut tamen insit et bonum animae illud principale, illud diuinum atque germanum et proprie naturale. quod enim a deo est, non tam extinguitur quam obumbratur. potest enim obumbrari, quia non est deus, extingui non potest, quia a deo est. itaque sicut lumen aliquo obstaculo impeditum manet, sed non comparet, si tanta densitas obstaculi fuerit, ita et bonum in anima a malo oppressum pro qualitate eius aut in totum uacat occultata luce aut, qua datur, radiat inuenta libertate. sic pessimi et optimi quidam et nihilominus unum omnes animae genus. sic et in pessimis aliquid boni et in optimis nonnihil pessimi. solus enim deus sine peccato et solus homo sine peccato Christus, quia et deus Christus. sic et diuinitas animae in praesagia erumpit ex bono priore et conscientia dei in testimonium prodit \’deus bonus\’ et \’deus uidet\’ et \’deo commendo\’. propterea nulla anima sine crimine, quia nulla sine boni semine. proinde, cum ad finem peruenit, reformata per secundam natiuitatem ex aqua et superna uirtute detracto corruptionis pristinae aulaeo totam lucem suam conspicit. excipitur etiam a spiritu sancto, sicut in pristina natiuitate a spiritu profano. sequitur animam nubentem spiritui caro, ut dotale mancipium, et iam non animae famula, sed spiritus.s o beatum conubium, si non admiserit adulterium!

De morte iam superest, ut illic materia ponatur, ubi ipsa anima consummatur. quamquam Epicurus uulgari satis opinione negarit mortem ad nos pertinere. quod enim dissoluitur, inquit, sensu caret et quod sensu caret, nihil ad nos. dissoluitur autem et caret sensu non ipsa mors, sed homo qui eam patitur. at ille ei dedit passionem, cuius est actio. quodsi hominis est pati mortem dissolutricem corporis et peremptricem sensus, quam ineptum ut tanta uis ad hominem non pertinere dicatur. multo coactius Seneca, post mortem, ait, omnia finiuntur, etiam ipsa. hoc si ita est, iam et mors ad semetipsam pertinebit, si et ipsa finitur; eo magis ad hominem, in quo inter omnia finiendo et ipsa finitur. mors nihil ad nos, ergo et uita nihil ad nos. si enim quo dissoluimur praeter nos, etiam quo compingimur extra nos. si ademptio sensus nihil ad nos, nec adeptio sensus quicquam ad nos. sed mortem quoque interimat qui et animam. a nobis ut de postuma uita et de alia prouincia animae, ita de morte tractabitur, ad quam uel ipsi pertinemus, si ad nos illa non pertinet. denique . nec speculum eius somnus aliena materia est.

De somno prius disputemus, post, mortem qualiter anima decurrat. non utique extranaturale est somnus, ut quibusdam philosophis placet, cum ex his eum deputant causis quae praeter naturam haberi uidentur. Stoici somnum resolutionem sensualis uigoris affirmant, Epicurei deminutionem spiritus animalis, Anaxagoras cum Xenophane defetiscentiam, Empedocles et Parmenides refrigerationem, Strato segregationem consati spiritus, Democritus indigentiam spiritus, Aristoteles marcorem circumcordialis caloris. ego me numquam ita dormisse praesumo ut ex his aliquid agnoscam. neque enim credendum est defetiscentiam esse somnum, contrarium potius defetiscentiae, quam scilicet tollit, siquidem homo somno magis reficitur quam fatigatur. porro nec semper ex fatigatione concipitur somnus, et tamen cum ex illa est, illa iam non est. sed nec refrigescentiam admittam aut marcorem aliquem caloris, cum adeo corpora somno concalescant, et dispensatio ciborum per somnum non facile procederet calore properabili et rigore tardabili, si somno refrigeraremur. plus est quod etiam sudor digestionis aestuantis est index. denique concoquere dicimur, quod caloris, non frigoris operatio est. perinde deminutionem animalis spiritus aut indigentiam spiritus aut segregationem consati spiritus immortalitas animae non sinit credi. perit anima, si minoratur. superest, si forte, cum Stoicis resolutionem sensualis uigoris somnum determinemus, quia corporis solius quietem procuret, non et animae. animam enim ut semper mobilem et semper exercitam numquam succidere quieti, alienae scilicet a statu immortalitatis; nihil enim immortale finem operis sui admittit, somnus autem finis est operis. denique corpori, cui mortalitas competit, ei soli quies finem operis adlatura. qui ergo de somni naturalitate dubitabit, habet quidem dialecticos in dubium deducentes totam naturalium et extranaturalium discretionem, ut et quae putauerit citra naturam esse naturae uindicari sciat posse, a qua ita esse sortita sunt, ut citra eam haberi uideantur, et utique aut natura omnia aut nulla natura. apud nos autem id poterit audiri quod dei contemplatio suggerit, auctoris omnium, de quibus quaeritur. credimus enim, si quid est natura, rationale aliquod opus dei esse. porro somnum ratio praeit, tam aptum, tam utilem, tam necessarium, ut absque illo nulla anima sufficiat, recreatorem corporum, redintegratorem uirium, probatorem ualetudinum, pacatorem operum, medicum laborum, cui legitime fruendo dies cedit, nox legem facit, auferens rerum etiam colorem. quodsi uitale salutare auxiliare somnus, nihil eiusmodi non rationale, nihil non naturale. sic et medici omne contrarium uitali salutari auxiliari extra naturales cardines relegant. nam et aemulas somno ualetudines, phreneticam atque cardiacam, praeter naturam iudicando naturalem somnum praeiudicauerunt; etiam in lethargo non naturalem notantes testimonio naturali respondent, cum in suo temperamento est. omnis enim natura aut defraudatione aut enormitate rescinditur, proprietate mensurae conseruatur. ita naturale erit statu, quod non naturale effici potest decessu uel excessu. quid, si et esum et potum de naturae sortibus eximas? nam et in his plurima somni praeparatura est. certe his a primordio naturae suae homo inbutus est. si apud deum discas, ille

fons generis, Adam, ante ebibit soporem quam sitiit quietem, ante dormiit quam laborauit, immo quam et edit, immo quam et profatus est, ut uideant naturalem indicem somnum omnibus naturalibus principaliorem. inde deducimur etiam imaginem mortis iam tunc eum recensere. si enim Adam de Christo figuram dabat, somnus Adae mors erat Christi dormituri in mortem, ut de iniuria perinde lateris eius uera mater uiuentium figuraretur ecclesia. ideo et somnus tam salutaris, tam rationalis etiam in publicae et communis iam mortis effingitur exemplar. uoluit enim deus et alias nihil sine exemplaribus in sua dispositione molitus paradigmate Platonico plenius humani uel maxime initii ac finis lineas cotidie agere nobiscum, manum porrigens fidei facilius adiuuandae per imagines et parabolas sicut sermonum ita et rerum. proponit igitur tibi corpus amica ui soporis elisum, blanda quietis necessitate prostratum, immobile situ, quale ante uitam iacuit, et quale post uitam iacebit, ut testationem plasticae et sepulturae, expectans animam quasi nondum conlatam et quasi iam ereptam. sed et illa sic patitur, ut alibi agere uideatur, dissimulatione praesentiae futuram absentiam ediscens. de Hermotimo sciemus. et tamen interim somniat: unde tunc somnia? nec quiescit nec ignauescit omnino nec naturam immortalitatis seruam sopori addicit. probat se mobilem semper: terra mari peregrinatur nogotiatur agitatur laborat ludit dolet gaudet, licita atque inlicita persequitur, ostendit quod sine corpore etiam plurimum possit, quod et suis instructa sit membris, sed nihilominus necessitatem habeat rursus corporis agitandi. ita cum euigilauerit corpus, redditum officiis eius resurrectionem mortuorum tibi affirmat. haec erit somni et ratio naturalis et natura rationalis. etiam per imaginem mortis fidem initiaris, spem meditaris, discis mori et uiuere, discis uigilare, dum dormis.

Ceterum de Hermotimo. anima, ut aiunt, in somno carebat, quasi per occasionem uacaturi hominis proficiscente de corpore. uxor hoc prodidit. inimici dormientem nacti pro defuncto cremauerunt. regressa anima tardius credo homicidium sibi imputauit. ciues Clazomenii Hermotimum templo consolantur. mulier non adit ob notam uxoris. quorsum istud? utne, quia facile est uulgo existimare secessionem animae esse somnum, hoc quoque Hermotimi argumento credulitas subornetur? genus fuerat grauioris aliquanto soporis, ut de incubone praesumptio est uel de ea ualetudinis labe, quam Soranus opponit excludens incubonem, aut tale quid uitii, quod etiam Epimeniden in fabulam impegit, quinquaginta paene annos somniculosum. sed et Neronem Suetonius et Thrasymedem Theopompus negant\’ umquam somniasse, nisi uix Neronem in ultimo exitu post pauores suos. quid, si et Hermotimus ita fuit, ut otium animae nihil operantis in somnis diuortium crederetur? omnia magis coniectes quam istam licentiam animae sine morte fugitiuae, et quidem ex forma continuam. si enim tale quid semel accidere dicatur, ut deliquium solis aut lunae, ita et animae, sane persuaderer diuinitus factum; congruere enim hominem seu moneri seu terreri a deo, uelut fulgure rapido, momentaneae mortis

ictu: si non magis in proximo esset somnium credi quod uigilanti potius accidere deberet, si non somnium magis credi oporteret.

Tenemur hic de somniis quoque Christianam sententiam expromere, ut de accidentibus somni, et non modicis iactationibus animae, quam ediximus negotiosam et exercitam semper ei perpetuitate motationis, quod diuinitatis et immortalitatis est ratio. igitur cum quies corporibus euenit, quorum solacium proprium est, uacans illa a solacio alieno non quiescit et, si caret opera membrorum corporalium, suis utitur. concipe gladiatorem sine armis uel aurigam sine curriculis, gesticulantes omnem habitum artis suae atque conatum: pugnatur certatur, sed uacua iactatio est. nihilominus tamen fieri uidentur quae fieri tamen non uidentur; actu enim fiunt, effectu uero non fiunt. hanc uim ecstasin dicimus, excessum sensus et amentiae instar. sic et in primordio somnus cum ecstasi dedicatus: et misit deus ecstasin in Adam et dormiit. somnus enim corpori prouenit in quietem, ecstasis animae accessit aduersus quietem, et inde iam forma somnum ecstasi miscens et natura de forma. denique et oblectamur et contristamur et conterremur in somniis quam affecte et anxie et passibiliter, cum in nullo permoueremur, a uacuis scilicet imaginibus, si conpotes somniaremus. denique et bona facta gratuita sunt in somnis et delicta secura; non magis enim ob stupri uisionem damnabimur quam ob martyrii coronabimur. et quomodo, inquis, memor est somniorum anima, scilicet quam compotem esse non licet? hoc erit proprietas amentiae huius, quia non fit ex corruptela bonae ualetudinis, sed ex ratione naturae; nec enim exterminat, sed auocat mentem. aliud est concutere, aliud mouere, aliud euertere, aliud agitare. igitur quod memoria suppetit, sanitas mentis est, quod sanitas mentis salua memoria ** stupet, amentiae genus est. ideoque non dicimur furere, sed somniare; ideo et prudentes, si quando, sumus. sapere enim nostrum licet obumbretur, non tamen extinguitur; nisi quod et ipsum potest uideri uacare tunc, ecstasin autem hoc quoque operari de suo proprio, ut sic nobis sapientiae imagines inferat, quemadmodum et erroris.

Ecce rursus urgemur sententiam de ipsorum somniorum retractatu, quibus anima iactatur, exprimere. et quando perueniemus ad mortem? et hic dixerim: cum deus dederit, nullae longae morae eius quod eueniet. uana in totum somnia Epicurus iudicauit liberans a negotiis diuinitatem et dissoluens ordinem rerum et in passiuitate omnia spargens ut euentui exposita et fortuita. porro si ita est, ergo erit aliquis et ueritatis euentus, quia non capit solam eam euentui omnibus debito eximi. Homerus duas portas diuisit somniis, corneam ueritatis, fallaciae eburneam. perspicere est enim, inquiunt, per cornu, ebur autem caecum est. Aristoteles maiore sententiam mendacio recitans agnoscit et uerum. Telmessenses nulla somnia euacuant, imbecillitatem coniectationis incusant. quis autem tam extraneus humanitatis, ut non aliquam aliquando uisionem fidelem senserit? pauca de insignioribus perstringens Epicuro pudorem imperabo. Astyages Medorum regnator quod filiae Mandanae adhuc uirginis uesicam in diluuionem Asiae fluxisse somnio uiderit,

Herodotus refert; item anno post nuptias eius ex isdem locis uitem exortam toti Asiae incubasse. hoc etiam Charon Lampsacenus Herodoto prior tradit. qui filium eius tanto operi ** interpretati sunt, non fefellerunt; siquidem Asiam Cyrus et mersit et pressit. Philippus Macedo nondum pater Olympiadis uxoris naturam obsignatam esse uiderat anulo, leo erat signum. crediderat praeclusam genituram, (opinor, quia leo semel pater est): ** Aristodemus uel Aristophon coniectans immo nihil uacuum obsignari filium et quidem maximi impetus portendi. Alexandrum qui sciunt, leonem anuli recognoscunt. Ephorus scribit. sed et Dionysii Siciliae tyrannidem Himeraea quaedam somniauit. Heraclides prodidit. et Seleuco regnum Asiae Laodice mater nondum eum enixa praeuidit. Euphorion prouulgauit. Mithridaten quoque ex somnio Ponti potitum a Strabone cognosco, et Baralirem Illyricum a Molossis usque Macedoniam ex somnio dominatum de Callisthene disco. nouerunt et Romani ueritatis huiusmodi somnia. reformatorem imperii, puerulum adhuc et priuatum loci, et Iulium Octauium tantum et sibi ignotum M. Tullius iam et Augustum et ciuilium turbinum sepultorem de somnio norat. in Vitellii commentariis conditum est. nec haec sola species erit summarum praedicatrix potestatum, sed et periculorum et exitiorum: ut cum Caesar in proelio perduellium Bruti et Cassi Philippis aeger alias, maius tamen discrimen ab hostibus relaturus, de Artori uisione destituto tabernaculo euadit: ut cum Polycrati Samio filia crucem prospicit de solis unguine et lauacro Iouis. reuelantur et honores et ingenia per quietem, praestantur et medellae, produntur et furta, conferuntur et thesauri. Ciceronis denique dignitatem paruuli etiamnunc gerula iam sua inspexerat. cycnus de sinu Socratis demulcens homines discipulus Plato est. Leonymus pyctes ab Achille curatur in somniis. coronam auream cum ex arce Athenae perdidissent, Sophocles tragicus somniando redinuenit. Neoptolemus tragoedus apud Roeteum Troiae et sepulchrum Aiacis monitus in somnis ab ipso ruina liberatur, et cum lapidum senia deponit, diues inde auro redit. quanti autem commentatores et affirmatores in hanc rem? Artemon Antiphon Strato Philochorus Epicharmus Serapion Cratippus Dionysius Rodius Hermippus, tota saeculi litteratura. solum, si forte, ridebo, qui se existimauit persuasurum, quod prior omnibus Saturnus somniarit; nisi si et prior omnibus uixit Aristoteles. ignosce ridenti. ceterum Epicharmus etiam summum apicem inter diuinationes somniis extulit cum Philochoro Atheniensi. nam et oraculis hoc genus stipatus est orbis, ut Amphiarai apud Oropum, Amphilochi apud Mallum, Sarpedonis in Troade, Trophoni in Boeotia, Mopsi in Cilicia, Hermionae in Macedonia, Pasiphaae in Laconica. cetera cum suis et originibus et ritibus et relatoribus, cum omni deinceps historia somniorum Hermippus Berytensis quinione uoluminum satiatissime exhibebit. sed et Stoici deum malunt prouidentissimum humanae institutioni inter cetera praesidia diuinatricum artium et disciplinarum somnia quoque nobis indidisse, peculiare solacium naturalis oraculi. haec quantum ad fidem somniorum a nobis quoque consignandam et aliter interpretandam. nam de oraculis etiam ceteris, apud quae nemo dormitat, quid aliud pronuntiabimus quam daemonicam esse rationem eorum spirituum qui iam tunc in ipsis hominibus

habitauerint uel memorias eorum affectauerint ad omnem malitiae suae scaenam in ista aeque specie diuinitatem mentientes eademque industria etiam per beneficia fallentes medicinarum et admonitionum et praenuntiationum, quo magis laedant iuuando, dum per ea quae iuuant ab inquisitione uerae diuinitatis abducunt ex insinuatione falsae? et utique non clausa uis est nec sacrariorum circumscribitur terminis; uaga et peruolatica et interim libera est. quo nemo dubitauerit domus quoque daemoniis patere nec tantum in adytis, sed in cubiculis homines imaginibus circumuenire.

Definimus enim a daemoniis plurimum incuti somnia, etsi interdum uera et gratiosa, sed, de qua industria diximus, affectantia atque captantia, quanto magis uana et frustratoria et turbida et ludibriosa et immunda. nec mirum, si eorum sunt imagines, quorum et res. deo autem pollicito scilicet et gratiam spiritus sancti in omnem carnem et sicut prophetaturos, ita et somniaturos seruos suos et ancillas suas, ea deputabuntur, quae ipsi gratiae comparabuntur, si qua honesta sancta prophetica reuelatoria aedificatoria uocatoria, quorum liberalitas soleat et in profanos destillare, imbres etiam et soles suos peraequante deo iustis et iniustis, siquidem et Nabuchodonosor diuinitus somniat et maior paene uis hominum ex uisionibus deum discunt. sicut ergo dignatio dei et in ethnicos, ita et temptatio mali in sanctos, a quibus nec interdiu absistit, ut uel dormientibus obrepat qua potest, si uigilantibus non potest. tertia species erunt somnia, quae sibimet ipsa anima uidetur inducer ee ex intentione circumstantiarum. porro quia non est ex arbitrio somniare (nam et Epicharmus ita sentit), quomodo ipsa erit sibi causa alicuius uisionis? num ergo haec species naturali formae relinquenda est seruans animae etiam in ecstasi res suas perpeti? ea autem, quae neque a deo neque a daemonio neque ab anima uidebuntur accidere, et praeter opinionem et praeter interpretationem et praeter enarrationem facultatis ipsi proprie ecstasi et rationi eius separabuntur.

Certiora et colatiora somniari affirmant sub extimis noctibus quasi iam emergente animarum uigore prodacto sopore. ex temporibus autem anni uerno magis quieta, quod aestas dissoluat animas et hiemps quodammodo obduret et autumnus temptator alias ualetudinum sucis pomorum uinosissimis diluat. item ex ipsius quietis situ, si neque resupina neque dextero latere decumbat neque conresupinatis internis quasi refusis loculis statio sensuum fluitet aut compressu iecoris angina sit mentis. sed haec ingeniose aestimari potius quam constanter probari putem, etsi Plato est, qui ea aestimauit; et fortasse an casu procedant. alioquin ex arbitrio erunt somnia, si dirigi poterunt. nam quod et de cibis distinguendis uel derogandis nunc praesumptio nunc superstitio disciplinam somniis praescribit, examinandum est. superstitio, ut cum apud oracula incubaturis ieiunium indicitur uel castimonia inducitur, praesumptio, ut cum Pythagorici ob hanc quoque speciem fabam respuunt onerosum et inflatui pabulum. atquin trina illa cum Daniele fraternitas legumine solo contenti, ne regiis ferculis contaminarentur, praeter sapientiam reliquam somniorum praecipue gratiam a deo redemerunt et impetrandorum

et disserendorum. ieiunus autem nescio an ego solus plurimum ita somniem, ut me somniasse non sentiam. nihil ergo sobrietas, inquis, ad hanc partem? immo tanto magis ad hanc, quantum et ad omnem; si et ad superstitionem, multo amplius ad religionem. sic enim et daemonia expostulant eam a suis somniatoribus ad lenocinium scilicet diuinitatis, quia familiarem dei norunt, quia et Daniel rursus trium hebdomadum statione caruit uictu, sed ut deum inliceret humiliationis officiis, non ut animae somniaturae sensum et sapientiam strueret, quasi non in ecstasi acturae. ita non ad ecstasin summouendam sobrietas proficiet, sed ad ipsam ecstasin commendandam, ut in deo fiat.

Infantes qui non putant somniare, cum omnia animae pro modo aetatis expungantur in uita, animaduertant succussus et nutus et renidentias eorum per quietem, ut ex re comprehendant motus animae somniantis facile per carnis teneritatem erumpere in superficiem. sed et quod Libyca gens Atlantes caeco somno noctem transigere dicuntur, animae utique natura non taxatur. porro aut Herodoto fama mentita est nonnumquam in barbaros calumniosa aut magna uis eiusmodi daemonum in illo climate dominatur. si enim et Aristoteles heroem quendam Sardiniae notat incubatores fani sui uisionibus priuantem, erit et hoc in daemonum libidinibus, tam auferre somnia quam inferre, ut Neronis quoque seri somniatoris et Thrasymedis insigne inde processerit. sed et a deo deducimus somnia. quid ergo nec a deo Atlantes somniarent, uel quia nulla iam gens dei extranea est in omnem terram et in terminos orbis euangelio coruscante? num ergo aut fama mentita est Aristoteli aut daemonum ad hoc ratio est, dum ne animae aliqua natura credatur immunis somniorum?

Satis de speculo mortis id est de somno, tum etiam de negotiis somni id est de somniis. nunc ad originem huius excessus, id est ad ordinem mortis, quia nec ipsa sine quaestionibus, licet finis omnium quaestionum. publica totius generis humani sententia mortem naturae debitum pronuntiamus. hoc stipulata est dei uox, hoc spopondit omne quod nascitur; ut iam hinc non Epicuri stupor suffundatur negantis debitum istud ad nos pertinere, sed haeretici magi Menandri Samaritani furor conspuatur dicentis mortem ad suos non modo non pertinere, uerum nec peruenire. in hoc scilicet se a superna et arcana potestate legatum, ut immortales et incorruptibiles et statim resurrectionis compotes fiant, qui baptisma eius induerint. legimus quidem pleraque aquarum genera miranda, sed aut ebriosos reddit Lyncestarum uena uinosa aut lymphaticos efficit Colophonis scaturrigo daemonica, aut (Alexandro accidit) Nonacris Arcadiae uenenata. fuit et Iudaeae lacus medicus ante Christum. plane Stygias paludes poeta tradidit mortem diluentes. sed et Thetis filium planxit. quamquam si et Menander in Stygem mergit, moriendum erit nihilominus, ut ad Stygem uenias; apud inferos enim dicitur. quaenam et ubinam ista felicitas aquarum, quas nec Iohannes baptizator praeministrauit nec Christus ipse discipulis demonstrauit? quod hoc Menandri balneum? comicum credo. sed cur tam infrequens, tam occultum, quo paucissimi lauant? suspectam enim faciam tantam

raritatem securissimi atque tutissimi sacramenti, apud quod nec pro deo ipso mori lex est, cum contra omnes iam nationes ascendant in montem domini et in aedem dei Iacob mortem per martyrium quoque flagitantis, quam de Christo etiam suo exegit? nec magiae tantum dabit quisquam, ut eximat mortem aut repastinet uitis modo uitam aetate renouata. hoc enim ne Medeae quidem licuit in hominem, etsi licuit in ueruecem. translatus est Enoch et Helias nec mors eorum reperta est, dilata scilicet. ceterum morituri reseruantur, ut antichristum sanguine suo extinguant. obiit et Iohannes, quem in aduentum domini remansurum frustra fuerat spes. fere enim haereses ad nostra exempla prosiliunt inde sumentes praesidia, quo pugnant. postremo compendium est: ubi sunt illi quos Menander ipse perfudit, quos in Stygem suam mersit? apostoli perennes ueniant assistant. uideat illos meus Thomas, audiat contrectet et crediderit.

Opus autem mortis in medio est, discretio corporis animaeque. sed quidam ad immortalitatem animae, quam quidem non a deo edocti infirme tuentur, ita argumentationes emendicant, ut uelint credi etiam post mortem quasdam animas adhaerere corporibus. ad hoc enim et Plato, etsi quas uult animas ad caelum statim expedit, in Politia tamen cuiusdam insepulti cadauer opponit longo tempore sine ulla labe prae animae scilicet indiuiduitate seruatum. ad hoc et Democritus crementa unguium et comarum in sepulturis aliquanti temporis denotat. porro et aeris qualitas corpori illi potuit tutela fuisse. quid enim, si aridior aer et solum salsius? quid, si et ipsius corporis substantia exsucior? quid, si et genus mortis ante iam corruptrices materias erogarat? ungues autem cum exordia neruorum sint, merito neruis resolutione porrectis prouectiores et cotidie deficiente carne expelli uidentur. comae quoque alimenta de cerebro, quod aliquamdiu durare praestat secreta munitio. denique in uiuentibus etiam pro cerebri ubertate uel affluit capillago uel deserit. habes medicos. sed nec modicum quid animae subsidere in corpore est decessurum quandoque et ipsum, cum totam corporis scaenam tempus aboleuerit. et hoc enim in opinione quorundam est. propterea nec ignibus funerandum aiunt parcentes superfluo animae. alia est autem ratio pietatis istius, non reliquiis animae adulatrix, sed crudelitatis etiam corporis nomine auersatrix, quod et ipsum homo non utique mereatur poenali exitu impendi. ceterum anima indiuisibilis ut immortalis etiam mortem indiuisibilem exigit credi, non quasi immortali, sed quasi indiuisibili animae indiuisibiliter accidentem. diuidetur autem et mors, si et anima, superfluo scilicet animae quandoque morituro. ita portio mortis cum animae portione remanebit. nec ignoro aliquod esse ue-_ stigium opinionis istius. de meo didici. scio feminam quandam uernaculam ecclesiae forma et aetate integra functam post unicum et breue matrimonium cum in pace dormisset et morante adhuc sese pultura interim oratione presbyteri componeretur, ad primum halitum orationis manus a lateribus dimotas in habitum supplicem conformasse rursumque condita pace situi suo reddidisse. est et illa relatio apud nostros, in coemeterio corpus corpori iuxta collocando spatium recessu communicasse. si et apud ethni-

cos tale quid traditur, ubique deus potestatis suae signa proponit suis in solacium, extraneis in testimonium. magis enim credam in testimonium ex deo factum quam ex ullis animae reliquiis, quae si inessent, alia quoque membra mouissent, et si manus tantum, sed non in causam orationis. corpus etiam illud non modo fratri cessisset, uerum et alias mutatione situs sibimet ipsi refrigerasset. certe unde-unde sunt ista, signis potius et ostentis deputanda, naturam facere non possunt. mors, si non semel tota est, non est. si quid animae remanserit, uita est. non magis uitae miscebitur mors quam diei et nox.

Hoc igitur opus mortis, separationem carnis atque animae, seposita quaestione fatorum et fortuitorum, bifariam distinxit humanus affectus, in ordinariam et extraordinariam formam, ordinariam quidem naturae deputans placidae cuiusque mortis, extraordinariam uero praeter naturam iudicans uiolenti cuiusque finis. qui autem primordia hominis nouimus, audenter determinamus mortem non ex natura secutam hominem, sed ex culpa ne ipsa quidem naturali; facile autem usurpari naturae nomen in ea quae uidentur a natiuitate ex accidentia adhaesisse. nam si homo in mortem directo institutus fuisset, tunc demum mors naturae adscriberetur. porro non in mortem institutum eum pprobat ipsa lex condicionali comminatione suspendens et arbitrio hominis addicens mortis euentum. denique si non deliquisset, nequaquam obisset. ita non erit natura quod ex exorbitationis potestate accidit per uoluntatem, non ex instituti auctoritate per necessitatem. proinde etsi uarii exitus mortis, ut est multimoda condicio causarum, nullum ita dicimus lenem ut non ui agatur. ipsa illa ratio operatrix mortis, simplex licet, uis est. quidni? quae tantam animae et carnis societatem, tantam a conceptu concretionem sororum substantiarum-. tiarum diuellit ac dirimit. nam etsi prae gaudio quis spiritum exhalet, ut Chilon Spartanus, dum uictorem Olympiae filium amplectitur, etsi prae gloria, ut Clidemus Atheniensis, dum ob historiarum praestantiam auro coronatur, etsi per somnium, ut Plato, etsi per risum, ut P. Crassus, multo uiolentior mors quae per aliena grassatur, quae animam per commoda expellit, quae tunc mori affert, cum iucundius uiuere est in exultatione in honore in requiete in uoluptate. uis est et inlata nauigiis, cum longe a Caphareis saxis, nullis depugnata turbinibus, nullis quassata decumanis, adulante flatu, labente cursu, laetante t comitatu, intestino repente perculsu cum tota securitate desidunt. non secus naufragia sunt uitae, etiam tranquillae mortis euentus. nihilo refert integram abire corporis nauem an dissipatam, cum animae nauigatio euertatur.

Sed quo dende anima nuda et explosa deuertet? sine dubio prosequemur ex ordine. prius tamen quod est loci huius explebimus, ne, quia uarios exitus mortis ediximus, expectet quis a nobis rationes singulorum medicis potius relinquendas, propriis arbitris omnium letalium rerum siue causarum et ipsarum corporalium condicionum. plane ad immortalitatem animae hic quoque protegendam in mentione mortis aliquid de eiuscemodi exitu interstruam, in quo paulatim ac minutatim anima dilabitur; habitum enim sustinens defectionis abducitur, dum absumi uidetur, et coniecturam

praestat interitus de excessus temperatura. tota autem in corpore et ex corpore est ratio. nam quisquis ille exitus mortis, sine dubio aut materiarum aut regionum aut uiarum uitalium euersio est: materiarum, ut fellis ut sanguinis; regionum, ut cordis ut iecoris; uiarum, ut uenarum ut arteriarum. dum igitur haec ex propria quaeque iniuriae causa uastantur in corpore ad usque ultimam euersionem et rescissionem uitalium id est naturalium finium situum officiorum, necessario et anima dilabentibus paulatim instrumentis et domiciliis et spatiis suis paulatim et ipsa migrare compulsa deducitur in diminutionis effigiem non alio modo, quam quo et aurigam ipsum quoque defecisse praesumitur, cum uires equorum defatigatio denegauit, quantum de dispositione destituti hominis, non de passionis ueritate. perinde auriga corporis spiritus animalis deficientis uectaculi nomine, non suo deficit, opere decedens, non uigore, actu elanguens, non statu, constantiam, non substantiam decoquens, quia comparere cessat, non quia esse. sic et rapida quaeque mors, ut ceruicum messis, semel ac tantam ianuam pandens, ut ruinae uis semel omnia uitalia elidens, ut apoplexis, interior ruina, nullam animae moram praestat nec discessum eius in momenta discruciat. at ubi longa mors, prout deseritur anima, ita et deserit; non tamen conciditur hac facie, sed extrahitur, et dum extrahitur, postremitatem suam partem uideri facit. non omnis autem pars statim et abscisa est, quia postera est, nec quia exigua est, statim et ipsa peritura est. sequitur seriem suus finis et mediocritas trahitur ad summa et reliquiae uniuersitati cohaerentes expectantur ab illa, non derelinquuntur. atque ita ausim dicere, totius ultimum totum est, quia, licet minus atque posterius sit, ipsius est. hinc denique euenit saepe animam in ipso diuortio potentius agitari sollicitiore obtutu, extraordinaria loquacitate, dum ex maiore suggestu iam in libero constituta per superfluum quod adhuc cunctatur in corpore enuntiat quae uidet, quae audit, quae incipit nosse. si enim corpus istud Platonica sententia carcer, ceterum apostolica dei templum, cum in Christo est, sed interim animam consaepto suo obstruit et obscurat et concretione carnis infaecat, unde illi, uelut per corneum specular, obsoletior lux rerum est. procul dubio cum ui mortis exprimitur de concretione carnis, et ipsa expressione colatur; certe de oppanso corporis erumpit in apertum ad meram et puram et suam lucem, statim semetipsam in expeditione substantiae recognoscit et in diuinitatem ipsa libertate resipiscit ut de somnio emergens ab imaginibus ad ueritates. tunc et enuntiat et uidet, tunc exultat aut trepidat, prout paraturam deuorsorii sui sentit, de ipsius statim angeli facie, euocatoris animarum, Mercurii poetarum.

Quo igitur deducetur anima, iam hinc reddimus. omnes ferme philosophi, qui immortalitatem animae, qualiterqualiter uolunt, tamen uindicant, ut Pythagoras, ut Empedocles, ut Plato, quique aliquod illi tempus indulgent ab excessu usque in conflagrationem uniuersitatis, ut Stoici, suas solas id est sapientium animas in supernis mansionibus collocant. Plato quidem non temere philosophorum animabus hoc praestat, sed eorum qui philosophiam scilicet exornauerint amore puerorum. adeo etiam inter philosophos magnum habet priuilegium impuritas. itaque apud illum

in aetherem sublimantur animae sapientes, apud Arium in aerem, apud Stoicos sub lunam. quos quidem miror, quod imprudentes animas circa terram prosternant, cum illas a sapientibus multo superioribus erudiri affirment. ubi erit scholae regio in tanta distantia diuersoriorum? qua ratione discipulae ad magistras conuentabunt tanto discrimine inuicem absentes? quis autem illis postumae eruditionis usus ac fructus iamiam conflagratione perituris ? reliquas animas ad inferos deiciunt. hos Plato uelut gremium terrae describit in Phaedone, quo omnes labes mundialium sordium confluendo et ibi desidendo exhalent et quasi caeno immunditiarum suarum grossiorem haustum et priuatum illic aerem stipent.

Nobis inferi non nuda cauositas nec subdiualis aliqua mundi sentina creduntur, sed in fossa terrae et in alto uastitas et in ipsis uisceribus eius abstrusa profunditas, siquidem Christo in corde terrae triduum mortis legimus expunctum, id est in recessu intimo et interno et ex ipsa terra operto et intra ipsam clauso et inferioribus adhuc abyssis superstructo. quodsi Christus deus, quia et homo, mortuus secundum scripturas et sepultus secundum easdem, huic quoque legi satisfecit forma humanae mortis apud infe ros functus nec ante ascendit in sublimiora caelorum quam descendit in inferiora terrarum, ut illic patriarchas et prophetas compotes sui faceret, habes et regionem inferum subterraneam credere et illos cubito pellere, qui satis superbe non putent animas fidelium inferis dignas. serui super dominum et discipuli super magistrum, aspernati, si forte, in Abrahae sinu expectandae resurrectionis solacium capere. sed in hoc, inquiunt, Christus inferos adiit, ne nos adiremus: ceterum quod discrimen ethnicorum et Christianorum, si carcer mortuis idem? quomodo ergo anima exhalabit in caelum, Christo illic adhuc sedente ad dexteram patris, nondum dei iussu per tubam archangeli audito, nondum illis, quos domini aduentus in saeculo inuenerit, obuiam ei ereptis in aerem, cum his qui mortui in Christo primi resurgent? nulli patet caelum, terra adhuc salua, ne dixerim clausa. cum transactione enim mundi reserabuntur regna caelorum. sed in aethere dormitio nostra cum puerariis Platonis aut in aere cum Ario aut circa lunam cum Endymionibus Stoicorum. immo, inquis, in paradiso, quo iam tunc et patriarchae et prophetae appendices dominicae resurrectionis ab inferis migrauerint. et quomodo Iohanni in spiritu paradisi regio reuelata, quae subicitur altari, nullas alias animas apud se praeter martyrum ostendit? quomodo Perpetua fortissima martyr sub die passionis in reuelatione paradisi solos illic commartyres suos uidit, nisi quia nullis romphaea paradisi ianitrix cedit nisi qui in Christo decesserint, non in Adam? noua mors pro deo et extraordinaria pro Christo alio et priuato exci pitur)itur hospitio. agnosce itaque differentiam ethnici et fidelis in morte, si pro deo occumbas, ut paracletus monet, non in mollibus febribus et in lectulis, sed in martyriis, si crucem tuam tollas et sequaris dominum, ut ipse praecepit. tota paradisi clauis tuus sanguis est. habes etiam de paradiso a -nobis libellum, quo constitui mus omnem animam apud inferos sequestrari in diem domini.

Occurrit disceptatio, an hoc ab excessu statim fiat, an quasdam animas aliqua ratio detineat hic interim an etiam receptas liceat postea ab inferis ex arbitrio uel ex imperio interuenire. nec harum enim opinionum suasoriae desunt. creditum est insepultos non ante ad inferos redigi quam iusta perceperint, secundum Homericum Patroclum funus in somniis de Achille flagitantem, quod non alias adire portas inferum posset arcentibus eum longe animabus sepultorum. nouimus autem praeter poeticae iura pietatis quoque Homericae industriam. tanto magis enim curam sepulturae collocauit, quanto etiam moram eius iniuriosam animabus incusauit, simul et ne quis defunctum domi detinens ipse amplius cum illo maceretur enormitate solacii dolore nutrito. ita querellas animae insepultae ad utrumque confinxit, ut instantia funeris et honor corporum seruetur et memoria affectuum temperetur. ceterum quam uanum, ut anima corporis iusta sustineat, quasi aliquid ex illis ad inferos auehat? multo uanius, si iniuria deputabitur animae cessatio sepulturae, quam pro gratia deberet amplecti. utique enim tardius ad inferos abstrahi malet, quae nec mori uoluit. amabit impium heredem, per quem adhuc pascitur luce. aut si qua pro certo iniuria est tardius sub terram detrudi, titulus autem iniuriae cessatio est sepulturae, perquam iniquum eam iniuria affici, cui no n, imputatur cessatio sepulturae ad proximos scilicet pertinens. aiunt et inmatura morte praeuentas eo usque uagari istic, donec reliquatio compleatur aetatis, quam tum peruixissent, si non intempestiue obissent. porro aut constituta sunt tempora unicuique, et constituta praeripi posse non credam, aut si constituta sunt quidem, dei tamen uoluntate uel aliqua potestate mutilantur, frustra mutilantur, si iam impleri sustinent. aut si non sunt constituta, nulla erit reliquatio temporum non constitutorum. adhuc addam. ecce obiit uerbi gratia infans sub uberum fontibus, puta nunc puer inuestis, puta uesticeps, qui tamen LXXX annos uicturus fuisset, hos praereptos ut anima eius hic post mortem transigat quale est? aetatem enim non potest capere sine corpore, quia per corpora operantur aetates. nostri autem illud quoque recogitent, corpora eadem recepturas in resurrectione animas, in quibus decesserunt. idem ergo sperabuntur et corporum modi et eaedem aetates, quae corporum modos faciunt. quo ergo pacto potest infantis anima hic transigere praerepta tempora, ut octogenaria resurgat in corpore mensis unius? aut si hic necesse erit ea tempora impleri quae fuerant destinata, num et ordinem uitae, quem sortita sunt tempora pariter cum illis hic destinatum, pariter hic anima decurret, ut et studeat ab infantia pueritiae delegata et militet ab adulescentia iuuenta excitata et censeat a iuuenta senectae ponderata et fenus exprimat et agrum urgeat nauiget litiget nubat laboret, aegritudines obeat et quaecumque illam cum temporibus manebant tristia ac laeta? sed haec sine corpore quomodo transigentur? uita sine uita? sed uacua erunt tempora solo decursu adimplenda. quid ergo prohibet apud inferos ea implere, ubi perinde nullus est usus illorum? ita dicimus omnem animam, quaqua aetate decesserit, in ea stare ad eum diem usque, quo perfectum illud repromittitur ad angelicae plenitudinis mensuram temperatum. perinde extorres inferum habebuntur quas ui ereptas arbitrantur, praecipue per atrocitates suppliciorum,

crucis dico et securis et gladii et ferae; nec isti porro exitus uiolenti quos iustitia decernit, uiolentiae uindex. et ideo, inquies, scelestae quaequae animae inferis exulant. alterum ergo constituas compello aut bonos aut malos . inferos. si malos placet, etiam praecipitari illuc animae pessimae debent: si bonos, cur idem animas immaturas et innuptas et pro condicione aetatis puras et innocuas interim indignas inferis iudicas?

Aut optimum est hic retineri secundum aoros aut pessimum secundum biaeothanatos, ut ipsis iam uocabulis utar quibus auctrix opinionum istarum magia sonat, Ostanes et Typhon et Dardanus et Damigeron et Nectabis et Berenice. publica iam litteratura est quae animas etiam iusta aetate sopitas, etiam proba morte disiunctas, etiam prompta humatione dispunctas euocaturam se ab inferum incolatu pollicetur. quid ergo dicemus magian? quod omnes paene, fallaciam. sed ratio fallaciae solos non fugit Christianos, qui spiritalia nequitiae, non quidem socia conscientia, sed inimica scientia nouimus, nec inuitatoria operatione, sed expugnatoria dominatione tractamus multiformem luem mentis humanae, totius erroris artificem, salutis pariter animaeque uastatricem scientiam magiae, secundae scilicet idololatriae, in qua se daemones perinde mortuos fingunt, quemadmodum in illa deos. quidni? cum et dii mortui. itaque inuocantur quidem aori et biaeothanati sub illo fidei argumento, quod credibile uideatur eas potissimum animas ad uim et iniuriam facere quas per uim et iniuriam saeuus. et immaturus finis extorsit, quasi ad uicem offensae. sed daemones operantur sub ostentu earum, et hi uel maxime qui in ipsis tunc fuerunt, cum aduiuerent, quique illas in huiusmodi impegerant exitus. nam et suggessimus nullum paene hominem carere daemonio, et pluribus notum est daemoniorum quoque opera et immaturas et atroces effici mortes, quas incursibus deputant. hanc quoque fallaciam spiritus nequam sub personis defunctorum delitescentis, nisi fallor, etiam rebus probamus, cum in exorcismis interdum aliquem se ex parentibus hominis sui affirmat, interdum gladiatorem uel bestiarium, sicut et alibi deum, nihil magis curans quam hoc ipsum excludere quod praedicamus, ne facile credamus animas uniuersas ad inferos redigi, ut et iudicii et resurrectionis fidem turbet. et tamen ille daemon, postquam circumstantes circumuenire temptauit, instantia diuinae gratiae uictus id quod in uero est inuitus confitetur. sic et in illa alia specie magiae, quae iam quiescentes animas euellere ab inferis creditur et conspectui exhibere, non alia fallaciae uis est operoper ation. plane, quia et phantasma praestatur, quia et corpus affingitur; nec magnum illi exteriores oculos circumscribere, cui interiorem mentis aciem excaecare perfacile est. corpora denique uidebantur Pharaoni et Aegyptiis magicarum uirgarum draco:ų.es. sed Mosei ueritas mendacium deuorauit. multa utique et aduersus apostolos Simon dedit et Elymas magi; sed plaga caecitatis de praestigiis non fuit. quid noui aemulatio ueritatis a spiritu immundo? ecce hodie eiusdem Simonis haeretico.s tanta praesumptio artis extollit, ut etiam prophetarum animas ab inferis mouere se spondeant. et

credo quia mendacio possunt. nec enim pythonico tunc spiritui minus licuit animam Samuelis effingere post deum mortuos consulente Saule. absit alioquin, ut animam cuiuslibet sancti, nedum prophetae, a daemonio credamus extractam, edocti quod ipse satanas transfiguretur in angelum lucis, nedum in hominem lucis, etiam deum se adseueraturus in fine signaque portentosiora editurus ad euertendos, si fieri possit, electos. dubitauit, si forte, tunc prophetam se dei adseuerare et utique Sauli, in quo iam ipse morabatur. ne putes alium fuisse qui phantasma administrabat, alium qui commendabat, sed eundem spiritum et in pseudoprophetide et in apostata facile mentiri quod fecerat credi, per quem Saulis thensaurus illic erat ubi et cor ipsius, ubi scilicet deus non erat. et ideo per quem uisurum se credidit uidit, quia per quem uidit et credidit. si et de nocturnis imaginibus opponitur saepe non frustra mortuos uisos (nam et Nasamonas propria oracula apud parentum sepulcra mansitando captare, ut Heraclides scribit uel Nymphodorus uel Herodotus, et Celtas apud uirorum fortium busta eadem de causa abnoctare, ut Nicander affirmat), non magis mortu osos uere patimur in somnis quam uiuos, si eadem ratione mortuos qua et uiu osos. nec omnia, quae uidentur uera sunt. non enim quia uidentur uera sunt, sed quia adimplentur. fides somniorum de effectu, non de conspectu renuntiatur. nulli autem animae omnino inferos patere satis dominus in argumento illo pauperis requiescentis et diuitis ingemiscentis ex persona Abrahae sanxit, non posse inde relegari renuntiatorem dispositionis infernae, quod uel tunc licere potuisset, ut Moysi et prophetis crederetur. sed etsi quasdam reuocauit in corpora dei uirtus in documenta iuris sui, non idcirco communicabitur fidei et audaciae magorum et fallaciae somniorum et licentiae poetarum. atquin in resurrectionis exemplis, cum dei uirtus siue per prophetas siue per Christum siue per apostolos in corpora animas repraesentat, solida et contrectabili et satiata ueritate praeiudicatum est hanc esse formam ueritatis, ut omnem mortuorum exhibitionem incorporalem praestigias iudices.

Omnis ergo anima penes inferos, inquis? uelis ac nolis, et supplicia iam illic et refrigeria; habes pauperem et diuitem. et quia distuli nescio quid ad hanc partem, iam op- . portune in clausula reddam. cur enim non putes animam et puniri et foueri in inferis interim sub expectatione utriusque iudicii in quadam usurpatione et candida eius? quia saluum debet esse, inquis, in iudicio diuino negotium suum sine ulla praelibatione sententiae; tum quia et carnis opperienda est restitutio ut Cconsortis operarum atque mercedum. quid ergo fiet in tempore isto? dormiemus? at enim animae nec in uiuentibus dormiunt; corporum enim est somnus, quorum et ipsa mors cum speculo suo somno. aut nihil uis agi illic, quo uniuersa humanitas trahitur, quo spes omnis sequestratur? delibari putas iudicium an incipi? praecipitari an praeministrari? iam uero quam iniquissimum otium apud inferos, si et nocentibus adhuc illic bene est et innocentibus nondum? quid, amplius uis esse post mortem confusam spem et incerta expectatione ludentem an uitae recensum iam et ordinationem iudicii inhorrentem? semper autem expectat anima corpus,

ut doleat aut gaudeat? nonne et de suo sufficit sibi ad utrumque titulum passionis? quotiens inlaeso corpore anima sola torquetur bile ira taedio plerumque nec sibi noto? quotiens item corpore afflicto furtiuum sibi anima gaudium exquirit et a corporis importuna tunc societate secedit? mentior, si non de ipsis cruciatibus corporis et gloriari et gaudere sola consueuit. respice ad Mutii animam, cum dexteram suam ignibus soluit; respice ad Zenonis, cum illam Dionysii tormenta praetereunt. morsus ferarum ornamenta sunt iuuentutis ut in Cyro ursi cicatrices. adeo nouit et apud inferos anima et gaudere et dolere sine carne, quia et in carne et inlaesa si uelit dolet et laesa si uelit gaudet. hoc si ex arbitrio suo in uita, quanto magis ex iudicio dei post mortem? sed nec omnia opera optiuo cum carnis ministerio anima partitur; nam et solos cogitatus et nudas uoluntates censura diuina persequitur. qui uiderit ad concupiscendum, iam adulterauit in corde. ergo uel propter haec congruentissimum est animam, licet non expectata carne, puniri, quod non sociata carne commisit. sic et ob cogitatus pios et beniuolos, in quibus carne non eguit, sine carne recreabitur. quid nunc, si et in carnalibus prior est quae concipit, quae disponit, quae mandat, quae impellit? et si quando inuita, prior tamen tractat, quod per corpus actura est. numquam denique conscientia posterior erit facto. ita huic quoque ordini competit eam priorem pensare mercedes cui priori debeantur. in summa, cum carcerem illum, quem euangelium demonstrat, inferos intellegimus et nouissimum quadrantem modicum quoque delictum mora resurrectionis illic luendum interpretamur, nemo dubitabit animam aliquid pensare penes inferos salua resurrectionis plenitudine per carnem quoque. hoc etiam paracletus frequentissime commendauit, si qui sermones eius ex agnitione promissorum charismatum admiserit. ad omnem, ut arbitror, humanam super anima opinionem ex doctrina fidei congressi iustae dumtaxat ac necessariae curiositati satisfecimus. enormi autem et otiosae tantum deerit discere quantum libuerit inquirere.

Source. Latin text from the Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum (CSEL) collection of the Open Greek and Latin project (digital edition of *Quinti Septimi Florentis Tertulliani opera* edited by August Reifferscheid; Georg Wissowa (Prague, Vienna, Leipzig, F. Tempsky, G. Freytag: 1890) Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum 20), encoded in EpiDoc TEI XML. Digitised and corrected by the Open Greek and Latin team (University of Leipzig and partners); the text is taken from the printed edition by OCR with correction, so some errors may remain. SermonIndex has only divided it into short sections for reading; the critical notes, margin notes and apparatus of the printed edition are not shown here but are kept in the XML download.

Licence. Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International (CC BY-SA 4.0). You may share and adapt this text if you credit the Open Greek and Latin project and release your version under the same licence.